

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ NA DRUHÉM STUPNI
ZÁKLADNÍCH ŠKOL**

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Toušek

Autor práce: Martina Kráčmarová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: Prezenční studium

Ročník: III.

2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

6. dubna 2011

.....
Martina Kráčmarová

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Zdeňkovi Touškovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych ráda poděkovala všem, kteří byli ochotni věnovat mi svůj čas a byli mi nápomocni při tvorbě této práce.

Obsah

ÚVOD.....	- 6 -
1 ZÁŠKOLÁCTVÍ	- 8 -
1.1 Vymezení pojmu záškoláctví.....	- 8 -
1.2 Charakteristika záškoláctví	- 10 -
2 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ	- 12 -
2.1 Vnitřní příčiny.....	- 12 -
2.1.1 Separační úzkost, strach a školní fobie.....	- 12 -
2.1.2 Špatné přizpůsobení dítěte, dítě se specifickou vadou	- 13 -
2.1.3 Neadekvátní mentální úroveň dítěte	- 14 -
2.2 Vnější příčiny.....	- 15 -
2.2.1 Rodina.....	- 16 -
2.2.2 Vrstevníci.....	- 17 -
2.2.3 Pedagogičtí pracovníci.....	- 19 -
3 MOŽNOSTI RODINY V PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	- 20 -
4 MOŽNOSTI ŠKOLY V PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	- 23 -
4.1 Učitel.....	- 24 -
4.2 Školní metodik prevence sociálně patologických jevů.....	- 28 -
4.3 Výchovný poradce	- 30 -
4.4 Školní psycholog.....	- 31 -
4.5 Speciální pedagog	- 31 -
5 MOŽNOSTI VYUŽITÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT JAKO PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ	- 32 -
5.1 Preventivní potenciál volnočasových aktivit při strachu ze školy nebo školní fobii	- 33 -
5.2 Preventivní potenciál volnočasových aktivit u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami	- 34 -
5.3 Preventivní potenciál volnočasových aktivit při problémech v rodině.....	- 35 -

5.4	Preventivní potenciál volnočasových aktivit při problémech ve vrstevnických skupinách	- 37 -
5.5	Preventivní potenciál volnočasových aktivit při problémech ve škole.....	- 38 -
	ZÁVĚR	- 40 -
	Seznam literatury	- 42 -
	Seznam příloh	- 47 -
	Přílohy.....	- 48 -
	Abstrakt.....	- 57 -
	Abstract.....	- 58 -

ÚVOD

Záškoláctví v minulosti patřilo a nadále patří mezi nejčastější poruchy chování dětí. Přesto můžeme zaznamenat velký rozdíl v míře jeho výskytu. Podobně jako je tomu u řady jiných přestupků či kriminálních činů, i v tomto případě došlo po změně politické situace v naší zemi v roce 1989 k nebyvalému nárůstu. Tento jev není neobvyklý a bývá pravidlem, že v zemích s totalitním režimem, který staví svou moc na omezení osobní svobody a vytvoření atmosféry strachu, je obecně statistický výskyt poruch chování nižší, než je tomu v demokratických zemích. v souvislosti s uvolněním politických poměrů v České republice, nabytím významné osobní svobody jednotlivců a značnými sociálními změnami se posunulo i vnímání školy jako instituce – od nástroje vládnoucí moci k organizaci poskytující levné služby dětem a jejich rodičům. Povinná školní docházka sice zůstala uzákoněna, ale její vymahatelnost a strach z postihu za neodůvodněné absence se zmenšily. Záškoláctví je v současnosti často opomíjeno a bagatelizováno, a to zejména ze strany některých rodičů. Ti si pravděpodobně neuvědomují, že častá nepřítomnost dítěte ve škole nepřináší jen problémy v podobě zhoršeného prospěchu či sociálního vyloučení ze skupiny spolužáků, ale také může být živnou půdou pro vznik dalších, nebezpečnějších forem rizikového chování, jako je kriminalita, zneužívání návykových látek, sexuální delikty apod. a právě to bylo motivací při výběru tématu této bakalářské práce, v níž by měla být problematika záškoláctví představena pokud možno v co nejširším rozsahu, tedy včetně příčin, negativních důsledků a nástinu možností prevence.

Cílem předkládané práce je zmapovat možnosti primární a sekundární prevence záškoláctví a navrhnout, jak při ní mohou být využity institucionalizované volnočasové aktivity. Pro dosažení cílů práce byla využita analýza odborné literatury, koncepčních a metodických materiálů a dalších veřejně dostupných dokumentů vztahujících se k tématu.

S ohledem na výše uvedené cíle práce obsahuje vymezení pojmu záškoláctví a charakteristiku tohoto jevu, dále pak příčiny, které vedou žáky k neoprávněným absencím ve škole, zmapování primární a sekundární prevence a na závěr jsou nastíněny

možnosti preventivního působení v rámci volnočasových aktivit. Integrální součástí práce jsou také přílohy, v nichž jsou představeny instituce podílející se na systému prevence rizikového chování a připojen Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

Výběr informačních zdrojů pro zpracování práce vztahující se k záškoláctví není příliš pestrý. Po roce 1989 nebyla v České republice vydána žádná monografie věnovaná této problematice. Potřebné informace proto byly čerpány převážně z odborné literatury a metodických materiálů vztahujících se obecně k problematice rizikového chování, kde je ovšem záškoláctví věnována malá pozornost. Na významu v současné době nabývají on-line elektronické zdroje, které obsahují aktuální a snadno dostupné informace. Problematická ale v některých případech bývá jejich kvalita. Proto jsou v práci využity pouze ty, které jsou zaštitěny institucemi nebo odbornými organizacemi. Důležitým informačním zdrojem k problematice záškoláctví jsou pak v neposlední řadě také legislativní dokumenty, které byly využity ve stávajícím platném znění.

1 ZÁŠKOLÁCTVÍ

1.1 Vymezení pojmu záškoláctví

Jak již z etymologie slova záškoláctví zřetelně vyplývá, jedná se o jev, který je úzce vázán na prostředí školy. Podobně je tomu i v některých dalších slovanských jazycích, např. slovenštině („záškoláctvo“) či v ruštině („прогуливать уроки“, tzn. v doslovném překladu „proflákat vyučování“).¹ Německý výraz „schwänzen“ znamená jednak chodit za školu, ale také potulovat se. V angličtině se pro záškoláctví užívá slova „truant“, pocházející ze slova tulák, žebrák. V americké angličtině je pro záškoláctví preferovaným výrazem slovo „hooky“, které vzniklo zkrácením názvu hry „hide and seek“, tj. hry na schovávanou. Význam tohoto slova je zmizet, utéct.² Z uvedených příkladů vyplývá, že záškoláctví je jevem běžným i v jiných společnostech a že je vždy spojeno s vyhýbáním se povinností spojeným se školní docházkou, respektive únikem před nimi.

V českém kontextu se o definici pojmu pokusila R. Veselá, která uvádí, že „záškoláctví je jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů, nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov.“³ Toto vymezení však nelze považovat za dostatečně komplexní, neboť nepostihuje časté situace, kdy se dítě v době vyučování zdržuje doma s tím, že využívá nepřítomnost rodičů, kteří jsou v té době v zaměstnání. Pokud rodiče přicházejí domů později, než obvykle chodí žák ze školy, nemusejí se o absenci dítěte na výuce dozvědět.

P. Ondráček spojuje záškoláctví se žáky, „kteří se vyhýbají účasti na výuce a nemají k tomu akceptovatelný důvod, jako je např. nemoc nebo rodinný stav. Svou absencí dávají najevo narušený vztah k určitému předmětu, učiteli či k třídnímu kolektivu.“⁴ V tomto případě ovšem narazíme na problém s vymezením termínu „akceptovatelný důvod“. Situace, kdy si rodiče vezmou dovolenou během roku a dítě

¹ Srov. JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže* (dále jen *Aktuální problémy výchovy*), s. 46.

² HARPER, D. *Truant, Hooky, Truancy* [online]. Etymology dictionary, 2010 [cit. 17. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.etymonline.com/index.php?search=truant&searchmode=none>>.

³ VESELÁ, R. *Právo pro vedoucí pracovníky škol a školských zařízení*, s. 114.

⁴ ONDRÁČEK, P. *Vyrušování, neposlušnost a odmítání spolupráce*, s. 79.

uvolní ze školní docházky z rodinných důvodů, pak může být na některých školách vnímána jako akceptovatelná, na jiných nikoli. Navíc z definice není zřetelné, kým by tyto důvody měly být akceptovány, zda školou nebo rodiči.

Podobně problematické definování záškoláctví nalezneme i v zahraničí. Například v ústavě státu Delaware v USA je vymezeno jako „*chybění ve škole bez platné omluvenky. Záškolákem je žák, který je mimo školu bez platné omluvenky*“ (orig.: „*Truancy is absent from school without permission. Truant is a student who stays away from school without permission*“.)⁵ Termín „platná omluvenka“ je přitom legislativně vymezen i u nás v Metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 10194/2002-14, k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.⁶ Nicméně ani tato definice ve své stručnosti neodráží specifické charakteristiky záškoláctví, kterými se odlišuje toto chování od jiných, z vnějšího pohledu obdobných.

Nejkomplexnější vymezení záškoláctví ve své publikaci nabízí Z. Martínek, který definuje záškoláctví „*jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jde o neklasičtější poruchu chování, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem*“.⁷ Je patrné, že zde autor uvádí v ucelené podobě několik podstatných charakteristik, které, ať již explicitně, či implicitně, byly obsaženy v předcházejících vymezeních. Záškoláctví je úmyslné absentování ve škole z vlastní vůle žáka, což odlišuje toto chování od situace, kdy jsou absence zapříčiněny např. rodiči. Ti naopak ve většině případů o záškoláctví svého dítěte nevědí. Žák proto svoji nepřítomnost nemá omluvenou vůbec, případně omluvenky falšuje. Zároveň ale toto vymezení počítá také se situacemi, kdy záškoláctví svého dítěte kryjí rodiče dodatečným omlouváním nepřítomnosti. V takovém případě se však nejedná o řádné omluvení, nýbrž o přestupek, případně trestný čin (viz níže). Naopak ani tato definice neobsahuje jasně vymezenou podstatnou charakteristiku, kterou musí splňovat každá porucha chování – časovou dimenzi, tzn. dlouhodobost, respektive opakovanost. U záškoláctví takové časové hledisko specifikuje např. norma státu Texas v USA, kde je za záškoláctví považována absence, která trvá deset a více dnů, nebo části dnů v období

---

⁵ Delaware Constitution, Title 14 – Education, Chapter 27. School Attendance, § 2721.

⁶ Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 10194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

⁷ MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže, s. 97.

šesti měsíců ve stejném školním roce, nebo tři a více dní nebo částí dnů v období čtyř týdnů.⁸

1.2 Charakteristika záškoláctví

Záškoláctví, tedy opakující se neomluvená absence na vyučování, je řazeno mezi asociální poruchy chování, tzn. takové poruchy chování, které nejsou přímo namířeny proti sociálnímu prostředí jedince či proti celé společnosti. Důsledky jsou závažné především pro jejich nositele.

Poruchy chování obecně jsou, mimo jiné, charakterizovány opakovaností.⁹ Proto pokud se setkáme s jednorázovou neomluvenou absencí dítěte ve škole, je na místě pokud možno okamžitá přiměřená reakce. Rodiče a zainteresovaní pracovníci by se v této situaci měli snažit o odhalení příčiny tohoto jednání, o předcházení následnému opakování a zabránění tomu, aby si dítě daný vzorec chování upevnilo a problém postupem času narůstal. Ve většině případů se totiž patrně jedná o zkratkovité chování, které se projevilo snahou o únik z nastalé zátěžové situace. „*Jedinec volí tuto formu obrany v situaci, kdy není schopen situaci zvládnout přijatelnějším způsobem (lež již nestačí).*“¹⁰

Pokud již dojde k rozvoji záškoláctví jako takového, tzn. asociální poruchy chování, nelze intervenci realizovat běžnými pedagogickými prostředky, ale je nutné vyhledat odbornou pomoc specialisty, jako je např. výchovný poradce, školní metodik prevence, psycholog, speciální pedagog atd., a to buď ve škole, nebo ve školském poradenském zařízení (pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče).¹¹

Nebezpečí záškoláctví je zejména v tom, že dítě přímo ohrožuje samo sebe, svou budoucnost, rozvoj své osobnosti, svoji hodnotu a jedinečnost. Samo sebe vyčleňuje ze své původní sociální skupiny. Nepřímo se pak toto narušené chování může stát podkladem pro další formy asociálního chování, jako je např. zneužívání návykových látek či sebepoškozování, nebo chování antisociálního, jako jsou např. krádeže či sexuálně motivované trestné činy.

---

⁸ Texas Education Code, § 25.094 – Failure To Attend School.

⁹ Srov. KLÍMA, P.; KLÍMA, J. *Základy etopedie: Uvedení do etopedie, nárys vývoje a organizace péče* (dále jen *Základy etopedie*), s. 42, 47.

¹⁰ FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Základy speciální pedagogiky*, s. 130.

¹¹ Tamtéž, s. 126.

Je důležité poukázat i na skutečnost, že záškoláctví se projevuje u dětí v nižších ročnících, než tomu bylo v minulosti. Mezi záškoláky se také vyskytuje čím dál více dívek. Novým fenoménem jsou skupinové formy této poruchy. Skupinové záškoláctví pak umožňuje výskyt dalších poruch jako např. vandalismus, promiskuitu atd.¹²

Z hlediska školské legislativy je záškoláctví chápáno jako přestupek. Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní povinnou školní docházku. Povinná školní docházka je zakotvena v § 36 školského zákona, v němž je vymezena povinnost zúčastňovat se výuky v rámci základní, respektive v některých případech střední školy.¹³ V případě, že o záškoláctví dítěte rodiče vědí a neřeší jej, nebo jej dokonce podporují zpětným omlouváním, dostávají se do přímého rozporu s dikcí školského zákona, který stanovuje, že rodiče jsou povinni „zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení“,¹⁴ a vystavují se riziku postihu. v méně závažných případech je takové jednání hodnoceno jako přestupek podle zákona o přestupcích, podle něhož se „přestupku dopustí ten, kdo ohrožuje výchovu a vzdělávání nezletilého zejména tím, že nepřihlásí dítě k povinné školní docházce nebo zanedbává péči o povinnou školní docházku žáka.“¹⁵ Takovým rodičům může být vyměřena pokuta do výše 3 000 Kč. Rodiče, kteří „byť i z nedbalosti ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že... závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti“,¹⁶ mohou být dokonce potrestáni podle trestního zákoníku odnětím svobody až na dva roky.

Na závěr je třeba zmínit se o rozdílu mezi žáky, kteří odmítají školu, a záškoláky. Jedince, které řadíme do první kategorie, se sami nebo na základě přání rodičů vědomě vyhýbají školní docházce. Neztotožňují se s myšlenkou povinné školní docházky a programově odmítají tuto povinnost. Důvody mohou být různé, např. náboženské či kulturní. Existují také celé komunity, které se staví do opozice proti školní docházce např. některé skupiny Romů. Jedinci, kteří školu odmítají, zpravidla do školy nechodí vůbec, na rozdíl od záškoláků, kteří se snaží ze školy utéct.¹⁷

---

¹² Srov. KLÍMA, P.; KLÍMA, J. *Základy etopedie*, s. 47.

¹³ *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (dále jen školský zákon), § 36.

¹⁴ *Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon*, § 22.

¹⁵ *Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích*, § 31.

¹⁶ *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*, § 201.

¹⁷ Srov. VESELÁ, R. *Právo pro vedoucí pracovníky škol a školských zařízení*, s. 114.

2 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ

Odhalení příčin záškoláctví je pro úspěšnou intervenci klíčové. V případě, že bychom se při řešení této asociální poruchy chování soustředili pouze na vnější projevy, bude s největší pravděpodobností odborná intervence neúspěšná. Naopak pokud se dobereme skutečných příčin záškoláctví konkrétního žáka, můžeme působit nejen individuálně ve smyslu sekundární prevence, ale můžeme analogicky vyvodit i opatření v rámci primární prevence u jiných žáků v obdobné životní situaci.

V odborné literatuře nalezneme příčiny záškoláctví členěny zpravidla do dvou základních oblastí, na vnitřní a vnější příčiny.

2.1 Vnitřní příčiny

Vnitřními příčinami záškoláctví rozumíme osobnostní dispozice a charakteristiky dítěte, které jej ovlivňují a motivují k vyhýbání se školní docházce. Do této skupiny příčin řadíme zejména separační úzkost, strach až školní fobii, špatné přizpůsobení dítěte školnímu režimu nebo ostatním lidem, např. z důvodů, že se jedná o dítě se specifickou vadou, nadprůměrně nadané či naopak dítě s nižšími intelektovými schopnostmi.¹⁸

2.1.1 Separační úzkost, strach a školní fobie

Separační úzkost je charakterizována „*neadekvátními obavami z toho, co se stane, když nebude dítě se svými rodiči*“¹⁹. Nejčastější příčinou je nadměrně starostlivá a pečující matka, která není schopna nechat své dítě částečně se osamostatnit. Matka pak přebírá veškerou zodpovědnost dítěte na sebe a sama není schopna zhodnotit, co a kdy její dítě potřebuje. Tato situace dítě poznamenává a vede v budoucnu např. až k neschopnosti navazování kontaktu s opačným pohlavím.²⁰ Dítě je pak nesamostatné a nesoustředěné ve školní výuce a je pro něj nejjednodušším řešením vyhnout se školní docházce. Separační úzkost a strach z odloučení jsou spíše typické pro žáky prvního stupně

---

¹⁸ Srov. FISCHER, J. *Dětská psychiatrie pro mediky a lékaře*, s. 178–179.

¹⁹ KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*, s. 52.

²⁰ Srov. JEDLIČKA, R.; KOTÁ, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 57–58.

základní školy, především pak 1. ročníku. Ve vyšších ročnících se ale může objevit jiný druh strachu, strach z neznámého prostředí, např. když žák přestupuje na jinou školu, víceleté gymnázium, nebo když zůstává na stejné škole, ale mění se vyučující, případně i ve větší míře spolužáci.

V situacích, kdy dítě nezvládá svůj vlastní strach je potřeba vyhledat pomoc. Někdy pomůže rozhovor s rodiči a zástupci školy (výchovný poradce, školní metodik prevence, psycholog, apod.) jindy je potřeba vyhledat odborníky z pedagogicko-psychologické poradny. Co je ale stěžejní myšlenkou práce se strachem je snaha ovládnout ho a využít ve svůj prospěch. Když strach přeroste přes hranici, kterou má každý nastavenou sám v sobě, začne jej paralyzovat a brání mu v další práci. Poté řešení, které se jeví jako nejsnazší, je situaci se vyhnout než jí čelit tváří v tvář.

Pro školní fobii je charakteristický iracionální strach ze školy, kdy žáci trpící školní fobii velmi prudce reagují svými emocemi a chováním na představu jít do školy.²¹ Školní fobie tedy přímo navazuje na strach ze školní docházky. Je ovšem extrémnějším, vyhocenějším projevem strachu. Jde o psychickou poruchu, při které se objevuje „*nepřiměřený strach a úzkost z různých předmětů, osob nebo situací*“²².

Školní fobie má různé doprovodné symptomy, jako je bolest hlavy či břicha, nevolnosti, zvracení, migréna, krajní rozčilení či křik a další psychosomatické projevy. Příznaky mohou být různé. Jedná se o akutní stav, který vyžaduje spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou, pediatrem a rodinou. Při odhalování školní fobie se využívají tematizované hry nebo projektivní techniky (např. technika nedokončených vět, kdy dítě doplňuje předem napsanou poloviční větu dle toho, jak by ji on sám dokončil).²³ Projektivní techniky a hry dopomáhají odhalit příčinu školní fobie, kdy se jedná o vnitřní charakteristiku dítěte. Dítě je úzkostné či bázlivé bez zjevných vnějších podnětů. Někdy jsou ale souvislosti se školní fobii skryté i ve vnějších podnětech, kdy ji vyvolá situace či osoby, které náhle změnilo okolnosti, ve kterých se dítě předtím nacházelo.

2.1.2 Špatné přizpůsobení dítěte, dítě se specifickou vadou

Špatným přizpůsobením rozumíme špatnou adaptaci dítěte na ostatní osoby či na režim a požadavky školy. Špatné přizpůsobení, či v některých případech úplné nepřizpůsobení

---

²¹ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*, s. 52.

²² PILAŘ, J. *Problematika záškoláctví. Prevence sociálně patologických jevů*, s. 8.

²³ Srov. JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 60.

se projevuje již před vstupem do školy a školní prostředí jejich potíže prohlubuje. Vyskytuje se zejména u nezralých dětí, které nejsou schopné snášet omezení, které škola přináší, a podřizovat svoji činnost ostatním. Dítě má také problémy s respektováním autorit.²⁴

Obtížné začlenění dítěte do vrstevnické skupiny může být způsobeno také specifickou vadou, případně abnormalitou psychického či fyzického stavu. Častý nezáměr o výuku či školu obecně vzniká u dětí se smyslovým a pohybovým postižením. Tyto děti se hůře soustředí na výuku a jsou neklidné.²⁵ V návaznosti na určitá omezení dítěte se mohou přidružit vnější vlivy, jako je posměch spolužáků. Pak je k vyhýbání se školní výuce už jen malý krok.

Dalším častým problémem dětí jsou specifické poruchy učení. Ty nemají za následek pouze problémy ve výkonu žáka, ale sekundárně mohou způsobovat pocity neúspěšnosti, méněcennosti a další psychické potíže, které jsou v důsledku mnohdy závažnější, než objektivní omezení dané primární poruchou.²⁶

Významnou roli v přizpůsobení žáka hraje vždy jeho temperament, zejména co se týče emoční stability či lability a souvisejících projevů extroverze či introverze. Dle temperamentu jednotlivých žáků lze následně určit vhodný preventivní přístup. S vnitřním nastavením dítěte souvisí i odolnost vůči stresu, sebehodnocení a sebedůvěra, sklony k psychosomatickým projevům.²⁷ Zároveň s těmito vnitřními predispozicemi souvisejí i další vztahy a okolnosti vnějšího charakteru, např. jak je dítě přijímáno v rodině či skupinou vrstevníků.

2.1.3 Neadekvátní mentální úroveň dítěte

Neadekvátní mentální úroveň dítěte ve vztahu k povinné školní docházce se týká především výše inteligence daného žáka. V našem školství je kladen důraz především na výkon žáka, měřítkem toho je množství vědomostí vyjádřených známkami. V tomto systému je proto problematická jak nízká míra rozumových schopností, tak naopak mimořádné nadání dítěte. Učitel vzhledem k množství žáků ve třídě, ale také z důvodu nedostatečné teoretické i praktické přípravy není schopen reagovat na potřeby těchto

---

²⁴ Srov. FISCHER, J. *Dětská psychiatrie pro mediky a lékaře*, s. 178.

²⁵ Tamtéž, s. 178–179.

²⁶ Srov. ZELINKOVÁ, O. *Specifické poruchy učení a chování*, s. 12.

²⁷ Srov. LAZAROVÁ, B. *První pomoc při řešení výchovných problémů: poradenské minimum pro učitele*, s. 6.

specifických skupin.²⁸ Dítě nadprůměrně nadané se pak v takové škole nudí, protože tempo je pro něj příliš pomalé a neustále se opakuje stejné učivo.²⁹ U těchto dětí neodpovídá vlastní pocit úspěšnosti vynaloženému úsilí, ti se následně ve výuce nudí, nebo se projevují jen v oblastech, ve kterých dosahují úspěchu.

Naproti tomu pro žáka, který opakovaně zažívá neúspěch, je těžké vracet se znova a znova tam, kde neúspěch zažívá. Zároveň je pro něj obtížné vidět smysl ve vzdělání, které mu nepřináší kladný výsledek.³⁰ „*Dítě s nízkými intelektovými schopnostmi není s to porozumět a osvojit si požadovanou látku, ztrácí pak zájem o ni i o docházku do školy. Je-li nadto doma za své neúspěchy často trestáno, vznikají konfliktní situace a vedou k neurózám nebo poruchám chování.*“³¹ Dítě s nízkými intelektovými schopnostmi je na tom podobně, jako dítě nadprůměrně nadané. Učitel zadává stejně průměrnou práci všem, ale na rozdíl od nadaných dětí je tato práce pro pomalejší děti náročná, zejména co se týče časového hlediska. Děti podprůměrně nadané potřebují na vyřešení zadaného úkolu mnohem více času, než ostatní, průměrní žáci. Tím se dostává do časového tlaku, nemá výsledek v pravý čas, a to může vést učitele k domněnce, že se žák nepřipravuje, je líný, atd. S tím souvisí horší hodnocení žáka a dítě vidí opět únikovou cestu v tom, že se výuce vyhne způsobem, že do školy vůbec nepůjde.

2.2 Vnější příčiny

Vedle vnitřních vlivů má pro vývoj člověka rozhodující význam také sociální prostředí reprezentované zejména tzv. primárními sociálními skupinami, tedy především rodinou a vrstevnickými skupinami. Stále větší roli pak při utváření osobnosti dítěte mají také pedagogičtí pracovníci, a to jak v pozitivním, tak i negativním slova smyslu. Mohou tak být příčinou negativního postoje vůči škole stejně, jako rodina či parta.

Mezi vnější příčiny záškoláctví patří rovněž náhlé krizové události v životě dítěte, jako je rozvod rodičů, zklamání v lásce, které je zvláště v období puberty velmi silně vnímáno, úraz apod. Všechny tyto okolnosti ovlivňují, jak dítě vnímá samo sebe, narušují jistoty dítěte, vyvolávají pocity zklamání, bezmoci a neúspěchu a podkopávají sebedůvěru dítěte. Riziko výskytu negativního chování se zvyšuje, pokud dojde

---

²⁸ Srov. PILAŘ, J. Problematika záškoláctví. *Prevence sociálně patologických jevů*, s. 7.

²⁹ Srov. FISCHER, J. *Dětská psychiatrie pro mediky a lékaře*, s. 178.

³⁰ Srov. AUGER, M-T. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů*, s. 27.

³¹ FISCHER, J. *Dětská psychiatrie pro mediky a lékaře*, s. 178.

k nahromadění těchto událostí. Významným činitelem ovlivňující záškoláctví je i roční období. V létě a ke konci školního roku, kdy je více slunečných dní a zároveň se blíží zkoušení a závěrečné testy, se zvyšuje tlak na dítě svádějící k záškoláctví. V devátém ročníku se záškoláctví objevuje ve větší míře po úspěšném složení přijímacích zkoušek na střední školy.³² V této etapě mají žáci větší pocit jistoty, že už se jim nic nemůže stát, protože budoucnost mají zajištěnou. Objevuje se zde potřeba uvolnění, odpočinku po náročné přípravě na přijímací zkoušky a s ní spojený stres.

2.2.1 Rodina

Rodina má prostřednictvím procesů socializace, respektive výchovy rozhodující vliv na utváření osobnosti dítěte, jeho hodnot, názorů a stylu života. Na způsob výchovy má vliv zejména sociální postavení rodičů, jejich věk, vzdělání, velikost rodiny, mravní principy a v neposlední řadě společné soužití rodičů.³³ Rodina se může stát pozitivním prostorem pro výchovu dítěte, ale také může způsobit řadu problémů v procesu jeho socializace. Chyby ve výchově pak mají za následek nedostatečné vytvoření vhodných vzorců chování a návyků, které se v životě projeví například jako nedostatek pečlivosti, svědomitosti, smyslu pro povinnost, odpovědnosti, úcty, respektu k druhým atd.³⁴

Vzhledem k tomu, jakou roli hraje rodinné prostředí v životě dítěte, je zřejmé, že je jedním z faktorů, které mohou podnítit vznik záškoláctví. Rozvrat rodiny, alkoholismus jednoho nebo obou rodičů, násilí v rodině, malý zájem o dítě, nedostatečně podnětné prostředí, nejednotnost výchovného působení, ale i nedostatek prostoru a podpory k domácí přípravě na vyučování – to jsou jen některé příčiny, které mohou dítě vést k únikové strategii v podobě vyhýbání se školní docházce. Vedle častých konfliktů v domácím prostředí se začínají rozvíjet problémy v prostředí školním, a to značně ovlivňuje prospěch i chování žáka.³⁵

Významným rizikovým faktorem je rodina bez otcovského elementu. Existuje souvislost mezi nežádoucím chováním u chlapců a nepřítomnosti mužského prvku v rodině.³⁶ Děti vychované v neúplné rodině (zejména rodiny bez otce) mají o něco horší výsledky ve škole a také větší tendenci k nezákonnému chování. Přítomnost otce v rodině působí jako preventivní činitel a dá se říct, že do značné míry brání delikvenci

---

³² Srov. VOJTÍK, V. et al. *Poruchy vývoje dětí a mladistvých a jejich projevy v rodině a ve škole*, s. 152.

³³ Srov. PILAŘ, J. *Problematika záškoláctví. Prevence sociálně patologických jevů*, s. 8.

³⁴ Srov. LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*, s. 146–147.

³⁵ Srov. JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 56.

³⁶ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*, s. 49–50.

syna.³⁷ V případě, že z jakýchkoli důvodů není v rodině přítomen otec, je možné do určité míry využít jako vzor např. blízkého mužského příbuzného (strýce, dědečka), popř. nového životního partnera.

Nechť dítěte ke škole mohou rodiče vypěstovat v dítěti také tím, že dítě, které je průměrné či podprůměrné, nadměrně přetěžují svými požadavky na výsledky. „*Mnoho žáků, a také jejich rodičů, je přímo posedlých známkami a obávají se případného neúspěchu*“³⁸ Dochází k situaci, kdy rodiče nejsou spokojeni s průměrnými známkami dítěte, které má rozumové schopnosti podprůměrné. Nedojde-li v takovém případě k ocenění úspěchu, který je sice relativní, ale pro dítě značný, a dítě nevidí žádný výsledek své snahy, je tím frustrováno.³⁹ Jak uvádí Krontorádová, „*kouzelnou moc má pro dítě pochvala a ocenění od toho, kdo je má rád*.“⁴⁰ První, u koho dítě hledá ocenění a pochvalu, jsou přirozeně rodiče a ideální je, pokud rodiče dítě oceňují za jeho snahu, ne jen za výsledky.

2.2.2 Vrstevníci

Jak již bylo uvedeno výše, patří mezi primární skupiny vedle rodiny také skupiny vrstevnické. Vrstevnickou skupinu mohou tvořit spolužáci, účastníci zájmových aktivit, děti ze sousedství apod. Skupiny jsou jak formální, např. školní třída nebo zájmový kroužek, tak neformální, zejména tzv. party.

Ve školním věku hraje zásadní roli v životě dítěte školní třída – se spolužáky tráví až jednu třetinu dne a vzájemné vztahy jsou tak velmi intenzivní a významně ovlivňují jeho subjektivní kvalitu života. Nebezpečné pro vznik záškoláctví proto je, pokud se žák ocitne na okraji skupiny, není přijímán ostatními spolužáky, nebo je dokonce ze skupiny aktivně vyčleňován. Extrémně negativní formou přístupu spolužáků je šikana. Přirozenou reakcí takového dítěte je pak snaha o únik ze zátěžové situace. Vznik těchto situací jde nicméně částečně na vrub pedagogů, kteří včas neodhalili dynamiku skupiny směřující k ostrakizaci jednoho z žáků. Takové tendence, které se následně projeví neomluvenými nebo nestandardními absencemi žáka, jsou dlouhodobé, a pedagogové

---

³⁷ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 40.

³⁸ AUGER, M-T. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů*, s. 23.

³⁹ Srov. ČEPIČKA, J. *Dětská psychiatrie pro speciální pedagogy*, s. 53.

⁴⁰ KRONTORÁDOVÁ, A. *Nelamte hůl nad záškolákem. Rodina a škola*, s. 9.

proto mají ve většině případů dostatek času využít vhodné metody vedoucí k úpravě vztahů jedince a skupiny.⁴¹

Nejčastěji příslušníci vrstevnických skupin zaujímají negativní postoj k těm členům, kteří se v nějakém smyslu odlišují.⁴² Nemusí přitom jít o dítě se zjevným handicapem, může to být pouze „nejslabší ze slabých“. Mnohdy se jedná o děti, které neumějí skrývat strach nebo využívat strachu ostatních. Agresory přitahuje viditelná bojácnost ostatních. Při potyčce s agresorem oběti ztrácejí chladnou hlavu, propadají panice nebo sebekritičnosti. Přitom žák, který je vystaven nevhodnému chování, nebo přímo šikaně, může být i fyzicky silný, ale jeho psychická stránka osobnosti je slabší a náznak agrese jej vyděsí. Jak uvádí Kolář, nepomáhá takovým jedincům prosté absolvování kurzu sebeobrany nebo karate. Experimenty prokázaly, že pro zvýšení šance na úspěch musí nejprve navštěvovat psychoterapeutickou skupinu, v níž získají dostatečnou sebejistotu a schopnost bránit se psychickému tlaku, a až poté má smysl se zabývat fyzickými způsoby řešení.⁴³

S dospíváním stoupá i doba trávená v rámci neformálních skupin vrstevníků - part. Některé z takových skupin tvořených zejména rizikovou mládeží mají v tomto období tendenci vymknout se zavedeným sociálním normám. Party si vytváří vlastní hodnotové standarty a chovají se jako samostatná uzavřená jednotka.⁴⁴ Průvodním jevem pak bývá, mimo jiné, absence ve vyučování. Děti, které jsou součástí těchto part, ve většině případů nemají strach nebo úzkost ze školní docházky, jedná se zejména o to, že jsou ovlivněny vrstevníky.⁴⁵ Dítěti je bližší stát se součástí party, ve které, na rozdíl od školy, dosahuje snadněji úspěchu a „absence ve výuce je zde hodnocena pozitivně jako akt odvahy ke znevážením všeobecně platných norem“.⁴⁶ Existují však také případy, kdy se asociální parta tvoří přímo ve škole. Tato parta se může vytvořit například na základě preferování či zatracování určitých žáků ze strany pedagoga nebo přehnaných reakcí proti prohřeškům, nekázni či neznalosti učiva u vybraných žáků.⁴⁷

---

⁴¹ Srov. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika, a praktická pomoc* (dále jen *Skrytý svět šikanování ve školách*), s. 26–27.

⁴² Srov. FISCHER, J. *Dětská psychiatrie pro mediky a lékaře*, s. 178.

⁴³ Srov. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*, s. 56–57.

⁴⁴ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 85.

⁴⁵ Srov. ELLIOT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*, s. 41.

⁴⁶ ONDRÁČEK, P. *Vyrušování, neposlušnost a odmítání spolupráce*, s. 79.

⁴⁷ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 74.

2.2.3 Pedagogičtí pracovníci

Záškoláctví může být motivováno také negativním vztahem k učiteli či jinému pedagogickému pracovníkovi. Z toho zároveň vyplývá, že častý výskyt záškoláctví ve třídě nebo škole může být signálem poukazujícím na narušené vztahy mezi pedagogem, respektive pedagogy a žáky. „*Zájem žáka o vyučovací předmět mizí a jeho chování se zhoršuje, když vyučuje pedagog, kterého dítě nemá rádo nebo se ho bojí.*“⁴⁸ To může být důvodem, proč dítě chodí za školu jen v některých předmětech a na jiných je zase přítomen. Dítě odchází na první či poslední hodinu, někdy i na hodiny uprostřed dne pod různými záminkami, jako je nevolnost, návštěva lékaře, nebo odejde o přestávce bez vysvětlení. v situacích, kdy je záškoláctví řešeno, by proto měl být kladen důraz nejen na nalezení příčin ve vnitřních faktorech, v rodině nebo vrstevnické skupině a na případný následný adekvátní postih absentujícího žáka, ale také na hledání možných příčin v nevhodném jednání nebo v nedostatečném preventivním působení zainteresovaných pedagogů. Mezi stěžejní úkoly dnešních pedagogických pracovníků totiž mimo jiné patří vnímat symptomy naznačující sociální problémy žáků a nabízet pozitivní alternativy řešení situací vedoucích v konečném důsledku např. k záškoláctví.⁴⁹ Takovou alternativou může být mimo jiné nabídka volnočasových aktivit, kde děti mohou aktivně trávit svůj volný čas, přijít do kontaktu s jinými skupinami a nalézt jinou skupinu kamarádů, získat pomoc v obtížných stádiích svého života, jako je rozvod rodičů, smrt blízkého rodinného příslušníka apod., nebo odbourat svůj strach či fobii ze školy.

Dalšími faktory ovlivňujícími záškoláctví jsou nadměrná feminizace a větší počty žáků ve třídě, které omezují možnost individuálního přístupu k žákům.⁵⁰ Dítě potřebuje mít pocit, že je výjimečné a jako k takovému by k němu učitel měl přistupovat, respektovat jeho individuální potřeby a tempo zvládnutí učiva. Ve třídách s větším počtem žáků je pro učitele nejjednodušším a mnohdy také jediným možným přístupem nastavit náročnost probíraného učiva, metody výuky, požadavky atd. tak, aby vyhovovaly průměrným žákům. Problémem tohoto přístupu je, že žáci, kteří jsou mimo této většinové skupiny, jsou znevýhodňováni.

---

⁴⁸ BŮŽEK, A. O vyrušování žáků, neposlušnosti a odmítání spolupráce ve vyučování a výchově (dále jen O vyrušování žáků). *Vychovávatel'*, s. 29.

⁴⁹ Srov. VOCILKA, M. *Vliv rodinného prostředí na záškoláctví*, s. 33.

⁵⁰ Srov. BŮŽEK, A. O vyrušování žáků. *Vychovávatel'*, s. 27.

3 MOŽNOSTI RODINY V PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ

Prevenici, respektive preventivní působení lze obecně „*chápat jako soubor aktivit zaměřených na předcházení ohrožení, narušení nebo postižení člověka, příp. na snižování jejich možných následků.*“⁵¹ Většina autorů odborné literatury ji následně člení do třech stupňů, a to na prevenci primární, sekundární a terciální. Primární preventivní působení má za cíl předcházet problémům, sekundární se snaží o zabránění opakování či prohlubování situace s cílem návratu k optimálnímu stavu a terciální se pokouší stabilizovat situaci a zamezit vzniku dalších negativních jevů u jedince nebo ohrožení společnosti.⁵² Vzhledem k tomu, že záškoláctví je specifickým jevem vyskytujícím se z povahy věci pouze u dětí a svým charakterem protizákonným, není z hlediska zainteresovaných institucí a dalších subjektů možné přistoupit k terciální prevenci, ale musí být uplatňovány metody primární a sekundární prevence s cílem zamezení nebo neutralizace tohoto jevu. Z tohoto důvodu se v následujících kapitolách budeme zabývat pouze možnostmi primární a sekundární prevence v rodině a ve škole.

Na osobnost dítěte má nesporně největší vliv rodina a vztahy v rodině. Rozhodující úloha rodičů při výchově je zakotvena i legislativně.⁵³ Nedostatečný podíl rodiny na edukačním procesu nebo přímo její nefunkčnost je jedním z hlavních faktorů ovlivňujících výskyt rizikového chování u dětí a mládeže. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT) se proto zabývá formami spolupráce s rodiči, zvláště vzděláváním v oblasti prevence a zapojováním rodičů do života školy a systému preventivního působení.⁵⁴ Z předchozího textu plyne, že je potřebné motivovat rodiče ke spoluúčasti na systému prevence, např. v rámci minimálních preventivních programů na školách, kontaktu s výchovným poradcem či školním metodikem prevence. Pokud se jedná o rodinu s narušeným výchovným působením, je obětí v první řadě dítě, respektive děti. Jedním ze symptomů tohoto stavu se pak může stát právě záškoláctví.

---

⁵¹ RENOTIÉROVÁ, M.; LUDÍKOVÁ, L. et al. *Speciální pedagogika*, s. 24.

⁵² Tamtéž, s. 24.

⁵³ *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině*, § 32.

⁵⁴ Srov. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*, s. 27.

V. Masáková v rozhovoru pro časopis *Rodina a škola* zmiňuje několik možností prevence záškoláctví. Pokud se jedná o problém nedostatku času na výchovu svého potomka, pak spatřuje možnosti prevence pro ekonomicky silnější rodiče ve využití tzv. au-pair či dospělých vychovatelů, jak je to běžné v západních zemích. Další možností je využití školy s celodenní péčí.⁵⁵

Základním bodem primární prevence spojené s rodinou je prvotně zájem rodičů o své potomky, jejich školní výsledky, o to, jak se jim ve škole líbí, s čím mají problém atd. Pokud se dítě nebojí jít za rodiči se svými problémy a rodiče se o problémy dítěte zajímají, vytváří se atmosféra bezpečí a jistoty, která působí primárně preventivně nejen proti záškoláctví, ale i proti ostatním projevům rizikového chování. Dítě potřebuje v rodině cítit jistotu a bezpečí a mít vytvořeno prostředí, kde má jednoznačně stanovené hranice, zná je a rodiče je důsledně dodržují.⁵⁶

Rodiče jsou ale zároveň odpovědní za to, v jakém prostředí mimo rodinu se dítě pohybuje. Netýká se to však jen sféry volného času, ale také školy, kde dítě tráví velkou část dne. V dnešní době mají rodiče možnost výběru školy. Prakticky je to realizovatelné zejména ve větších městech, nicméně právě tam je riziko vzniku poruch chování výraznější. Výsledky některých studií ukazují, že existuje závislost mezi neautoritativním stylem edukace a nízkým výskytem asociálních poruch chování žáků ve škole.⁵⁷ Rodiče by se proto měli předem informovat o škole, kterou bude jejich dítě navštěvovat. Je vhodné zaměřit se ale nejen na školu jako celek, ale i na konkrétní pedagogy. Objektivnější náhled na situaci může přinést např. návštěva rodičů ve výuce, kterou mnozí učitelé umožňují. V takovém případě je dobré sledovat zejména chování dětí, protože lze předpokládat, že chování učitele se částečně změní.⁵⁸

Potřeba sekundární prevence nastupuje ve chvíli, kdy už k prvním neomluveným absencím nebo k záškoláctví došlo. Jednou z pravděpodobných příčin může být právě situace v rodině. Pokud se např. rodiče při výchově svého potomka málo soustředili na jeho „vnitřní disciplínu“, pak se následně velmi těžko podřizuje určitým společenským normám. Prevencí v této situaci může být „monitoring“, tedy dohled rodičů a jejich informovanost o tom, co dítě dělá ve svém volném čase, s jakými kamarády se stýká, zda se vrací domů ve stanovenou dobu a v jakém stavu. Čím menší

---

⁵⁵ Srov. KRAUMULOVÁ, D. *Výchova bez mantinelů vede za školu. Rodina a škola*, s. 6.

⁵⁶ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 44.

⁵⁷ Tamtéž, s. 74.

⁵⁸ HRÁZSKÁ, J. *Alternativní školy* [online]. 2010 [cit. 8. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.alternativniskoly.cz/>>.

je přehled rodičů o svém dítěti, tím větší možnost má dítě k záškoláctví a dalším asociálním poruchám chování.⁵⁹

Další možností prevence, kterou zmiňuje V. Masáková v kontextu s rodinou, je využití dobrovolných diagnostických pobytů dětí a rodinné terapie, a to buď formou hospitalizace, nebo ambulantní formy intervence.⁶⁰ Pokud se rodiče rozhodnou využít hospitalizace, jedná se z pravidla o pobyt v délce dvou až tří měsíců. Ambulantní intervence znamená pravidelné docházení do zařízení dle předem domluvených pravidel. Jsou stanoveny základní parametry, tedy zejména čas, četnost sezení a účastníci terapie.

---

⁵⁹ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 44–45.

⁶⁰ Srov. KRAUMULOVÁ, D. *Výchova bez mantinelů vede za školu. Rodina a škola*, s. 6.

4 MOŽNOSTI ŠKOLY V PREVENCI ZÁŠKOLÁCTVÍ

Úloha škol a školských zařízení při výchově dětí v dnešní době vlivem sociálních změn ve společnosti stále narůstá. „Škola a školská zařízení musí převzít i výchovnou roli, protože dnešní rodina v tomto směru plní jen některé ze svých někdejších základních funkcí“.⁶¹ Pedagogové proto mají nejen možnost, ale také povinnost realizovat preventivní opatření zamezující vzniku rizikového chování. Ze strany MŠMT je patrná dlouhodobá snaha o systémovou přípravu škol na novou situaci. K tradiční funkci výchovného poradce přibyl také metodik prevence sociálně patologických jevů a legislativně bylo školám umožněno zřídit funkci školního psychologa a školního speciálního pedagoga.⁶² Nicméně tento systém zatím nebyl dostatečně podpořen finančně. Vždy proto záleží na tom, jak se k danému problému postaví sama škola, respektive její zřizovatel.

Pokud není věnována dostatečná pozornost klimatu školy, prevenci a včasnému řešení rizikového chování žáků, stoupá významně pravděpodobnost dalšího šíření negativních jevů. V prostředí, kde je tolerována šikana, kde je žák svými vrstevníky odmítán a nepřijímán, kde je vztah mezi učitelem a žákem velmi neosobní, kde na chodbách není učitelský dozor, tam existuje větší pravděpodobnost, že dojde k problémům se školní docházkou. Je důležité, aby učitelé včas reagovali na přítomné či budoucí případy záškoláctví a aby vyhledali pomoc dalších odborníků hned při vzniku problému. Zkušenosti učitelé či výchovní poradci mohou sami pracovat na případu v době, kdy se do situace ještě nevložily další instituce.⁶³

Rozvoji záškoláctví může napomáhat také reakce školy na zjištěné asociální chování. Rozhodující je v tomto případě způsob vyšetřování přestupku a udílení sankcí. To je ukazatelem, nakolik škola dbá o důstojnost jednotlivce a dodržování pravidel stanovených ve školním řádu a dalších dokumentech školy. Důležitou roli hraje snaha

---

⁶¹ MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 196.

⁶² *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*, § 7.

⁶³ Srov. ELLIOT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*, s. 51.

o dodržování principu spravedlnosti a rovnosti před normami školy.⁶⁴ Přehlížení přestupků, nejasná pravidla, nestálé uplatňování disciplíny, ponižování žáků v průběhu jejich trestání, nemožnost odčinit přestupek, neobjektivní rozhodování – to vše jsou postoje, které podryvají představu dětí o žádoucím chování, které má vždy jasné hranice a udržování hranic se řídí pravidly férového přístupu.⁶⁵ Škola má v tomto směru povinnost naplňovat cíle základního vzdělávání, mezi něž patří mimo jiné vést žáky k tomu, aby se naučili „...účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám...“⁶⁶

4.1 Učitel

V oblasti primární prevence na školách působí zejména učitel. Osobnost učitele, především toho třídního, má vliv na postoj žáka ke škole. Pedagog svým přístupem může získat velkou autoritu, což však u některých žáků může vést k nesamostatnosti a závislosti na učiteli. U rizikových dětí se pak závislost snadno zvrátí k odporu vůči této autoritě.⁶⁷ Je proto třeba hledat zdravou hranici mezi udržením autority a kázně ve třídě a zároveň rozvíjet kreativní myšlení u dětí. Pedagog působí z tohoto hlediska na žáky jak ve smyslu primární, tak sekundární prevence. V tomto ohledu je nezbytné působit přirozeně a důvěryhodně a vést vlastním příkladem. Inspiraci lze v tomto směru nalézt v alternativních školách, jako je např. waldorfská škola, montessori škola, daltonský plán apod. Jedním ze společných základních rysů těchto škol je snaha pedagogů věnovat individuální pozornost žákům, jejich potřebám a schopnostem tak, aby nepocíťovali nepřiměřeně velký tlak autority.⁶⁸ Pedagog spíše inspiruje a žáci tak jsou vedeni k větší nezávislosti, zvědavosti a kreativitě, tedy v důsledku k radosti z vlastních úspěchů a zvýšení sebevědomí. Vztah učitele a žáka je přátelský, založený na rovnocenném partnerském přístupu. To platí i pro vztah s rodiči, kteří jsou aktivně zapojováni do edukačního procesu.⁶⁹

---

⁶⁴ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 79.

⁶⁵ Tamtéž, s. 79.

⁶⁶ *Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon*, § 44.

⁶⁷ Srov. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 73.

⁶⁸ HRÁZSKÁ, J. *Alternativní školy* [online]. 2010 [cit. 8. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.alternativniskoly.cz/>>.

⁶⁹ HANSEN ČECHOVÁ, B. *Proč si vybrat alternativní školu* [online]. Scio – Alternativní základní školy, 2010 [cit. 8. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.scio.cz/doskoly/temata/alternativy/procsivybratalternativniskolu.asp?ac=686870740>>.

At' už se jedná o klasické či alternativní vzdělávání, chování pedagoga jakožto formální či přirozené autority žák vědomě nebo nevědomě napodobuje. Pedagog by měl být příkladem toho, co vyžaduje od svých žáků a měl by dokázat žáky nadchnout svým aktivním přístupem.⁷⁰ Na stranu druhou by se žák měl taktéž naučit kriticky zvažovat to, co mu učitel předkládá, a ne jen pasivně přijímat informace. To však zaleží na konkrétním učiteli, na volbě jeho učebního stylu a osobních cílů edukace. „*Záškoláctví můžeme čelit především autentičností učitele. Znamená to, že je vyučující žákům k dispozici nejen jako vyučující, ale jako člověk. Ne se s nimi dělit o své soukromí, ale že oni cítí potřebu a příležitost podělit se o to své.*“⁷¹ Když učitel nabídne sám sebe nejen formálně, ale s opravdovostí, když nabídne své znalosti, zkušenosti a volný čas s ochotou a zájmem o své žáky, jistě to ocení a s důvěrou se na něj obrátí. Žáci jsou citliví na upřímné projevy zájmů svých pedagogů a dokáží odhalit pravost nabízené pomoci.

Žáci vyžadují zejména individuální přístup, trpělivé, klidné a hlavně důsledné vedení. Dobrý pedagog dokáže přinutit žáka nenásilným způsobem ke spolupráci.⁷² S mladistvým je třeba jednat jako s dospělým, neboť se již cítí být dospělým. Pak přijme rady a návrhy bez problémů.⁷³ Neznalost přístupů k mladistvým, zvláště u mladých učitelů, vychovatelů i mistrů, ale někdy i u těch starších, vede často ke konfliktům se žáky.⁷⁴ Tyto konflikty jsou mnohdy zbytečné, protože jejich jádro se neskrývá v nekázni, ale spíše v nepochopení, jakým způsobem sdělit požadavky tak, aby to bylo přijatelné pro obě strany.

Preventivně působí i pochvala, ocenění a úspěch. Prožít úspěch je důležitým kritériem pro sebehodnocení žáka. Jde o to nabýt pocit, že i přes nedokonalosti v oblasti znalostí, vzhledu atd. jej učitel přijímá a záleží mu na něm jako na lidské bytosti, a to i přes veškeré problémové situace, které jsou s žákem spojeny.⁷⁵ Tento způsob přístupu bohužel není tak samozřejmý, jak by bylo možné očekávat. M. Bieliková publikovala výsledky výzkumu realizovaného na Slovensku, z něhož vyplynulo, že každý desátý žák pociťuje, že je učitelům lhostejný.⁷⁶

---

⁷⁰ Srov. LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*, s. 140.

⁷¹ DLOUHÝ, P. *Zajíci a vlčáci za školou. Rodina a škola*, s. 7.

⁷² Srov. ČEPIČKA, J. *Dětská psychiatrie pro speciální pedagogy*, s. 54.

⁷³ Srov. LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*, s. 142.

⁷⁴ Tamtéž, s. 145.

⁷⁵ Srov. HAVLÍK, J. *Záškoláctví dnes – II. část. Vychovávatel'*, s. 18.

⁷⁶ Srov. BIELIKOVÁ, M. *Záškoláctví a jeho příčiny. Vychovávatel'*, s. 17.

Důležitým bodem prevence je vytvoření zdravého klimatu ve třídě, které zahrnuje jednak dobré vztahy mezi učitelem a žáky, a jednak mezi žáky navzájem. Fakt, že dochází k absenci příznivých vztahů ve třídě, vyvolává u dětí negativní postoj ke škole a může vést k vyhýbání se výuce.⁷⁷

Významným dokumentem pro předcházení a řešení záškoláctví je Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci postihu záškoláctví vydaný MŠMT. Tento metodický materiál má za cíl formou doporučení poskytnout návod a sjednotit postoj škol v přístupu k omlouvání absencí žáků a řešení neomluvených absencí. Je rozdělen do tří částí. První z nich je věnována možnostem primární prevence a obsahuje i postup při řešení nevěrohodné omluvenky z výuky. V tomto případě může ředitel školy požádat zákonného zástupce žáka o vyjádření, popř. požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán. Součástí prevence je zejména vedení dokumentace o absenci žáků, spolupráce se zákonnými zástupci, spolupráce se školním psychologem a školským poradenským zařízením, konání výchovných komisí, analýza příčin a následné přijetí opatření k eliminaci, výchovné pohovory s žáky a spolupráce s orgánem sociálně právní ochrany dětí.⁷⁸

V rámci svého působení v oblasti sekundární prevence musí pedagog především chápat záškoláctví jako projev chování žáka, který není schopen jiným způsobem řešit své problémy. Ať už je příčina záškoláctví jakákoli, učitel může zastávat pozitivní roli a příčiny zmírňovat či odstraňovat.⁷⁹ V případě, že se u některého z žáků vyskytl problém s neodůvodněnou či neomluvenou absencí, je třeba v první řadě v součinnosti s ostatními pedagogickými pracovníky, zejména pak třídním učitelem žáka, zjistit, zda se jednalo o selektivní absenci pouze na některých předmětech, nebo o absenci v rámci celé výuky a snažit se zabránit opakování takového chování. Takový postup je povinností učitele i v případě, kdy má pochybnosti o pravosti omluvenky či legitimitě zdůvodnění absence. Řešením takových případů škola jako celek jasně dává najevo netolerantní přístup k záškoláctví, a tím může zamezit opakování absencí u problematických žáků, ale zejména odradit od záškoláctví ty žáky, kteří by chtěli zneužít liknavý postoj některých vyučujících či celé školy. To se týká i případů, kdy žáci dávají zřetelně najevo, že jim rodiče kdykoli nepřítomnost zpětně omluví.⁸⁰ Tyto

---

⁷⁷ Srov. BIELIKOVÁ, M. Záškoláctvo a jeho příčiny. *Vychovatel*, s. 18.

⁷⁸ *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 10194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví*, čl. 2.

⁷⁹ Srov. PILAŘ, J. Problematika záškoláctví. *Prevence sociálně patologických jevů*, s. 9.

⁸⁰ Srov. JEDLIČKA, R.; KOTÁ, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 56.

arogantní projevy žáků nelze ignorovat, byť se často nezakládají na pravdě a žáci chtějí pouze problém zrelativizovat, aby učitel rezignoval a nechtěl se jím dále zabývat. Důležitá je v takovém případě komplexní komunikace, která zahrnuje nejen rozhovor se žákem, ale také komunikaci se zákonnými zástupci. Za daných okolností může s rodiči komunikovat nejen třídní učitel, ale také ředitel školy, který tím vyjádří vážnost situace.

Pokud již k záškoláctví dojde, jsou jedním ze zřejmých dopadů nedostatky ve znalostech, které musí žák doplnit. Pokud se sám rozhodne, že se učivo nedoučí, musí respektovat fakt, že bude hodnocen nedostatečně, v krajním případě bude muset opakovat ročník. Pokud je žák postaven před rozhodnutí bez manipulativních výčitek a učitel (případně rodiče) mu neodeberou odpovědnost za své činy, je naděje, že se naučí rozhodovat při vědomí skutečných důsledků svého chování. Učitel by měl následně se žákem uzavřít dohodu o období, kdy bude mít možnost doplnit učivo samostudiem, doučováním apod. Po tuto dobu učitel žáka nebude zkoušet, aby jeho návrat do školy nebyl ihned spojený se získáním špatné známky a to ho nemotivovalo znovu k řešení problému záškoláctvím. Po uplynutí dohodnuté doby a přezkoušení znalostí by měly být požadavky na žáka sjednoceny se zbytkem třídy. Takové řešení má výrazně odlišnou výchovnou hodnotu oproti situaci, kdy je dítě trestáno učitelem za záškoláctví okamžitým negativním hodnocením nedostatků.⁸¹

Jak již bylo zmíněno výše, patří aktivity sekundární prevence i do pracovní náplně třídního učitele. Ten má nad rámec vyučovací povinnosti na starosti také koordinaci výchovného postupu vůči žákům své třídy, organizační činnost, kontrolu evidence docházky žáků a ve spolupráci s ředitelem školy zajištění komunikace mezi školou a zákonnými zástupci žáků formou třídních schůzek nebo individuálního projednání konkrétní záležitosti.⁸² Ve vztahu k záškoláctví má tedy povinnost řešit absence žáků v souladu se školním řádem. Školní řád je závazným vnitřním předpisem školy, podle něhož jsou povinni se vedle pedagogů a žáků řídit i zákonní zástupci dětí.⁸³ V oblasti omlouvání nepřítomnosti žáků na vyučování může dikce školního řádu vycházet z doporučení stanovených příslušným metodickým pokynem MŠMT.⁸⁴ Z něj vyplývá, že rodiče mohou omlouvat nepřítomnost dítěte ze zdravotních důvodů maximálně

---

⁸¹ Srov. BŮŽEK, A. O vyrušování žáků. *Vychovatel*, s. 28–29.

⁸² Srov. MALACH, J. *Teorie a metodiky výchovy*, s. 87–91.

⁸³ *Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon*, § 22.

⁸⁴ *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 10194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví*, čl. 2.

do výše tří dnů. V případě, že je absence delší, může škola zastoupená třídním učitelem požadovat potvrzení od dětského lékaře, přičemž ten nemůže vydávat potvrzení zpětně. Neomluvenou absenci v rozsahu nejvýše deseti vyučovacích hodin řeší třídní učitel se zákonným zástupcem žáka formou pohovoru. Seznámí zákonného zástupce s možnými důsledky. Provede zápis, kde uvede dohodnutý způsob nápravy. Zápis podepíše učitel i zákonný zástupce.

Při absenci nad deset hodin upozorní třídní učitel ředitele školy a ten svolá výchovnou komisi, které se kromě něj a třídního učitele účastní zákonný zástupce žáka, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně právní ochrany dětí, popř. další zainteresovaní odborníci. O průběhu jednání komise se provede zápis, který zúčastněné osoby stvrdí podpisem.

V případě, že absence přesáhne dvacet pět vyučovacích hodin, zašle ředitel školy oznámení o pokračujícím záškoláctví orgánu sociálně právní ochrany dětí. Pokud se tato situace opakuje, podává ředitel školy hlášení Policii ČR, která řeší případ jako trestní oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu ohrožení výchovy dětí.

4.2 Školní metodik prevence sociálně patologických jevů

Dalším odborníkem působícím v oblasti primární prevence záškoláctví na škole je školní metodik prevence. Z obecného hlediska je jeho úkolem zajišťovat výchovné poradenství v oblasti prevence, dohlížet na chování dětí a mládeže, a to z aspektu pedagogického, psychologického a sociálního, zjišťovat negativní jevy a poruchy a podílet se na jejich prevenci a nápravě.⁸⁵ Jeho činnost je specifikována v příloze Vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.⁸⁶ Z uvedené přílohy vyplývá, že k náplni jeho práce patří také koordinace přípravné fáze školního minimálního preventivního programu, jeho realizace a průběžná evaluace. Program musí mít zpracována každá škola, přičemž tato povinnost platí od 1. ledna 2001 a její dodržování je pod kontrolou České školní inspekce. V rámci programů je např. stanovena odpovědnost za systematické vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence sociálně patologických jevů, výchova ke zdravému životnímu stylu, rozvoj osobnosti dětí a mládeže a především tvorba

---

⁸⁵ Srov. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*, s. 7.

⁸⁶ *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.*

vhodného prostředí pro využití volného času.⁸⁷ Součástí realizace minimálních preventivních programů je začlenění témat prevence do edukačního procesu, vytváření speciálních preventivních programů zaměřených na problematické jedince a skupiny a organizace volnočasových aktivit.⁸⁸ V praxi to znamená, že problematika prevence rizikového chování je integrální součástí edukačních aktivit školy. Metodik prevence dále odborně a metodicky pomáhá učitelům těch předmětů, které se tematicky vážou k oblasti prevence, poskytuje učitelům odborné informace, metodicky usměrňuje a koordinuje preventivní činnost třídních učitelů, navrhuje vhodné odborné a metodické materiály v oblasti prevence, sleduje nebezpečí vzniku rizikového chování, spolupracuje s dalšími odborníky a institucemi zaměřujícími se na preventivní aktivity.⁸⁹ V ideálním případě se prevence stává celoškolskou záležitostí, kde navzájem spolupracují výchovní poradci, třídní učitelé a další pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci školy. Realizace minimálního preventivního programu v tom případě napomáhá k dobrému klimatu školy a přispívá k omezování rizikového chování.⁹⁰

V oblasti sekundární prevence spolupracuje s třídními učiteli a výchovnými poradci při shromažďování informací o problémových žácích, informuje o projevech rizikového chování a následně nabízí konkrétní opatření k jejich eliminaci. Přímou preventivní činnost vykonává u žáků, kteří ji z různých důvodů potřebují. Mezi specifika jeho činnosti patří pomoc při řešení konfliktních situací na úrovni rodič – žák, učitel – žák, žák – žák. Další náplní práce preventisty je vymezení systému sekundární prevence rizikového chování v rámci školního minimálního programu prevence sociálně patologických jevů a jeho realizace.⁹¹ Obecně je doporučeno, že by minimální program měl, mimo jiné, napomáhat k otevřenému pojmenování nežádoucích jevů ve školním prostředí a jejich následné eliminaci.⁹²

Prevence rizikového chování v oblasti školství je organizována víceúrovňově. Nejvýše postavenými jsou krajské školní koordinátoři prevence, což jsou specializovaní pracovníci odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů. Dalším stupněm jsou metodici prevence, kteří pracují v pedagogicko-psychologických poradnách.

---

⁸⁷ Srov. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*, s. 30.

⁸⁸ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 197.

⁸⁹ Srov. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*, s. 10, 56.

⁹⁰ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 92.

⁹¹ *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*, příloha č. 3., čl. II.

⁹² Srov. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*, s. 30.

Na jednotlivých školách pak pracují výše zmínění školní metodici prevence. Na tento systém MŠMT vynakládá ročně přibližně 20,5 milionu korun.⁹³

4.3 Výchovní poradce

V souladu se školskou legislativou zajišťuje každá škola poradenské služby pro své žáky a jejich zákonné zástupce. Mezi poradenské pracovníky patří také výchovní poradce.⁹⁴ Výchovní poradce je pedagogický pracovník školy, který splňuje předepsanou kvalifikaci⁹⁵ a zaměřuje se na poradenskou, metodickou a informační činnost vztahující se k výchovným problémům žáků dané školy. Do jeho náplně práce náleží zejména řešení kázeňských přestupků a potíží souvisejících s poruchami chování žáků, poskytování poradenství v oblastech týkající se osobních problémů žáků a spolupráce se zákonnými zástupci žáků při řešení výchovných problémů. Při své činnosti spolupracuje zejména se školním metodikem prevence sociálně patologických jevů a se školskými poradenskými zařízeními.⁹⁶

V oblasti řešení neomluvených absencí žáků, respektive záškoláctví tkví úloha výchovního poradce v první řadě ve spolupráci s třídním učitelem. Jeho činnost není zaměřena na primární prevenci záškoláctví, to je předmětem práce školního metodika prevence sociálně patologických jevů, ale na prevenci sekundární. Úkolem výchovního poradce je zejména podílet se na řešení záškoláctví na základě informací od učitelů a záznamů v pedagogické dokumentaci. Pokud k neomluveným nebo jinak problémovým absencím žáka dochází opakovaně a dlouhodobě a standardní řešení situace ze strany třídního učitele se májí účinkem, vstupuje výchovní poradce do kontaktu se žákem a snaží se o nalezení příčiny záškoláctví a o intervenci ve spolupráci se zákonnými zástupci dítěte. V některých případech vyhledají rodiče odbornou pomoc sami.⁹⁷ Pokud řešení problému na půdě školy selže, iniciativy se ujmá ředitel školy, který postupuje v následných krocích uvedených v předchozí podkapitole.

---

⁹³ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 195.

⁹⁴ *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*, § 7.

⁹⁵ *Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků*, § 8.

⁹⁶ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 91.

⁹⁷ Srov. ELLIOT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*, s. 55–56.

4.4 Školní psycholog

Školní psycholog působí v oblasti primární prevence při individuální práci se žáky s osobními problémy. Nabízí jim konzultace a vedení, snaží se předcházet školnímu neúspěchu. Pozornost by měl ale také věnovat práci se skupinami, zejména prostřednictvím preventivních programů pro třídy a podpory spolupráce třídy a třídního učitele. Pedagogům nabízí možnost individuálních konzultací. Ve své činnosti by neměl opomíjet důležitou skupinu zákonných zástupců žáků. Pro ně by měl realizovat osvětové aktivity, ale také by jim měl umožnit osobní konzultace.⁹⁸ Pozice školního psychologa je v současné době fakultativní.⁹⁹ V případě, že ho škola nemá, plní jeho roli částečně školní metodik prevence.

Pokud jde o sekundární prevenci záškoláctví, měl by se školní psycholog zaměřit zejména na diagnostikování žáků a na řešení jejich problému. Zákonným zástupcům žáků by měl být k dispozici ke konzultacím výchovných a vzdělávacích problémů dětí. V případě akutních krizových situací a zpracování krizí by měl být připraven pomoci jak žákům a jejich zákonným zástupcům, tak pedagogům.¹⁰⁰

4.5 Speciální pedagog

Škola v souladu s legislativou může zřídit funkci školního speciálního pedagoga.¹⁰¹ Jeho pracovní náplní je především podpora žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. V praxi to znamená, že se školní speciální pedagog zabývá zejména diagnostikou, spoluprací při vytváření individuálních vzdělávacích plánů, metodickou podporou učitelů, realizací specifických forem edukace a terapie a komunikací se zákonnými zástupci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.¹⁰² V oblasti primární i sekundární prevence rizikového chování se proto věnuje v kooperaci s metodikem prevence sociálně patologických jevů výhradně žákům z této specifické cílové skupiny.

---

⁹⁸ *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*, příloha č. 3., čl. III.

⁹⁹ Tamtéž, § 7.

¹⁰⁰ Tamtéž, příloha č. 3., čl. III.

¹⁰¹ Tamtéž, § 7.

¹⁰² Tamtéž, příloha č. 3., čl. IV.

5 MOŽNOSTI VYUŽITÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT JAKO PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ

Jak již bylo zmíněno výše, záškoláctví je specifickým fenoménem neoddělitelně spjatým se školou, respektive s povinnou školní docházkou či nezletilostí dítěte. Mezi jeho příčiny patří vedle vnitřních faktorů, jako jsou např. špatné adaptační schopnosti, úzkostné poruchy, školní fobie, nízká mentální úroveň nebo specifická porucha či vada, zejména vnější vlivy. Ty vycházejí především ze základních, primárních sociálních prostředí, jako jsou rodina a vrstevnické skupiny, a z prostředí školy. Pokud se zabýváme prevencí záškoláctví, je pochopitelné, že je naše pozornost zaměřena především na eliminaci negativních vlivů působících v rámci zmíněných prostředí. Zvyšující se množství a zvětšující se širší spektra volnočasových aktivit však pro prevenci záškoláctví otevírá další prostor – volný čas dětí. Současnou odbornou pedagogickou veřejností je volný čas vnímán obvykle jako doba, „*v níž se individuum může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně svobodně realizovat*“,¹⁰³ tzn. že volný čas je prostorem osobní svobody člověka. V případě dětí je pochopitelně tato „absolutní“ svoboda v přiměřené míře omezena „*s ohledem na nutnost usměrnění v rámci výchovného působení, nicméně při zachování maximální možné míry participace na výběru aktivit a jejich náplni*.“¹⁰⁴ Jedná se tedy o zpravidla pozitivně vnímaný čas, který má v životě své svébytné a nenahraditelné postavení a svůj specifický význam. Tomu odpovídá i charakter potřeb, které v rámci něj může jedinec naplňovat, tedy konkrétně potřeba rekreace, kompenzace, edukace, kontemplace, komunikace, integrace či participace.¹⁰⁵ Je tedy zřejmé, že prostředí, které vytvářejí organizace zaměřené na realizaci aktivit ve volném čase, je z hlediska socializace dítěte vhodným doplněním rodinného, školního nebo vrstevnického prostředí, v některých případech pak prostředím působícím profylakticky nebo dokonce v přímém protikladu k patologickému prostředí. Většina odborné veřejnosti se proto v současné době shoduje,

---

¹⁰³ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 30.

¹⁰⁴ TOUŠEK, Z. Volný čas jako prostor pro integraci osob se zdravotním postižením. In *Dilemata speciální pedagogiky*, s. 216.

¹⁰⁵ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 36–38.

že možnost využití nabídky atraktivních volnočasových aktivit nedirektivně vedených nebo animovaných erudovanými pedagogickými pracovníky má preventivní potenciál a může vést ke snížení výskytu rizikového chování.¹⁰⁶

Volnočasové aktivity lze využít jak v prevenci primární, tak sekundární. Nicméně vzhledem k tomu, že nemají příčinný vztah k záškoláctví, jedná se v převážné většině o nespecifickou preventivní činnost, tedy o „*aktivity, které obecně napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje jakýchkoli nežádoucích forem chování, a to prostřednictvím lepšího využívání a organizace volného času.*“¹⁰⁷. Specifickou prevencí, tzn. prevencí „*zaměřenou specificky na určitou formu nežádoucího chování, kterému se snaží předcházet nebo omezit jeho nárůst, případně snížit výskyt,*“¹⁰⁸ lze úspěšně realizovat zejména tam, kde jsou volnočasové aktivity provázány s prostředím rizikovým pro vznik záškoláctví. Konkrétně se jedná např. o školní družiny, školní kluby nebo o aktivity pořádané školou nebo jiným subjektem v prostorách školy.

V další části textu se zaměříme na možnosti využití volnočasových aktivit v prevenci záškoláctví ve vztahu k jeho jednotlivým příčinám a rizikovým prostředím.

5.1 Preventivní potenciál volnočasových aktivit při strachu ze školy nebo školní fobii

Strach je „*záporným citem, který vzniká v nebezpečných situacích, v nichž je ohrožena sebezáchova nebo duševní integrita. ...Z evolučního hlediska má strach ochrannou funkci, protože vede k úniku z nebezpečné situace, k obraně nebo k vyhýbání se věcem a situacím, které by člověku mohly ublížit.*“¹⁰⁹ Z tohoto pohledu je záškoláctví přirozenou, byť krajní reakcí na stresory působící na dítě ve škole. Dítě nemá rozvinutou psychickou odolnost do té míry, jako dospělý člověk, a tak řadu situací, které jsou pro dospělého člověka pod jeho rozlišovací úroveň, vnímá jako nepřiměřeně zátěžovou, a pokud nenalézá řešení, může volit různé formy zkratkovitých reakcí. Strach ze školy pociťuje dítě zejména z vnějších příčin, např. z důvodu nepřiměřených

---

¹⁰⁶ Srov. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*, s. 31.

¹⁰⁷ Úřad vlády České republiky. Základní pojmy z oblasti primární drogové prevence – souhrn [online]. 2003 [cit. 2. března 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/o_nas/evaluace/zakladni_pojmy_z_oblasti_primarni_drogove_prevence_souhrn>.

¹⁰⁸ Úřad vlády České republiky. Základní pojmy z oblasti primární drogové prevence – souhrn [online]. 2003 [cit. 2. března 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/o_nas/evaluace/zakladni_pojmy_z_oblasti_primarni_drogove_prevence_souhrn>.

¹⁰⁹ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*, s. 405.

reakcí okolí na školní neúspěšnost, nebo vinou narušených sociálních vztahů se spolužáky nebo pedagogy. Nicméně strach může u některých disponovaných jedinců pramenit i z neznalosti prostředí a z problémů s navazováním vztahů při změně třídy nebo školy, případně může být zcela iracionální a projevovat se jako fobie. V takových případech mohou sehrát příznivou roli volnočasové aktivity pořádané školou, a to jak v rámci školní družiny, případně školního klubu, tak organizované jiným způsobem. Činnosti se odehrávají na půdě školy, ale umožňují dítěti vybrat si dobrovolně a podle svých zájmů. Prostor pro navázání vztahů s novými spolužáky je zde mnohem větší a neformálnější. Zejména při hrách dochází k naprosto přirozenému navázání komunikace, případně tomu může pedagog volného času napomoci zařazením seznamovacích her. Žák se také může lépe sžít s prostředím školy, ta pro něj přestává být neznámým prostorem spojeným s tlakem vzdělávacích povinností a hodnocení, ale stává se místem spojeným s radostí, zábavou, příjemnými zážitky atd. V tomto směru se ukazují vhodné i akce typu „noc ve škole“, kde je připravený odpolední a večerní program a děti poté ve škole také přespí.

5.2 Preventivní potenciál volnočasových aktivit u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami

Pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami je škola často spojená s dlouhodobou nadměrnou psychickou zátěží, a to již od počátku školní docházky, respektive od okamžiku začlenění do běžné třídy. Integrace dítěte by měla probíhat pokud možno v co nejnižším věku, v ideálním případě již od 1. ročníku. V tu dobu je školní prostředí neznámé pro všechny žáky stejně a dítě se speciálními vzdělávacími potřebami je vnímáno jako integrální součást třídy, respektive školy. V pozdější době již přichází do skupiny, která je stabilní, jsou v ní vytvořeny sociální vazby, má svoji vnitřní strukturu a hierarchii, a pokud nedojde k úspěšnému začlenění, integrovaný žák začne situaci řešit buď agresí vůči svému okolí, nebo únikem, nejčastěji únikem do nemoci nebo záškoláctvím.

Úspěšnost integrace je závislá na řadě okolností, v první řadě především na motivaci a osobnosti integrovaného žáka, na přístupu jeho rodičů, dále na spolužácích, kvalitě vztahů ve třídě a celkově na klimatu třídy, na pedagogických pracovnících, ale

také např. na postoji rodičů spolužáků vůči integraci.¹¹⁰ Pro minimalizaci problémů při začleňování v průběhu povinné školní docházky je proto vhodné na integraci všechny zainteresované subjekty připravit. V praxi se ukazuje, že jedním z nejúspěšnějších způsobů je realizace integračních aktivit již před příchodem žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do školy. Velký potenciál v tomto směru mají volnočasové aktivity, které nenarušují výuku, poskytnou příležitost k neformálnímu navázání kontaktů mezi žáky, představí novému žákovi prostředí školy, umožní mu získat pozitivní zážitky spojené s prostředím nové školy a poskytnou mu prostor pro prezentaci jeho schopností a silných stránek.

V rámci nespécifické primární prevence záškoláctví dětí se speciálními vzdělávacími potřebami nacházejí volnočasové aktivity uplatnění také při kompenzaci školní neúspěšnosti. V tomto případě se již nejedná pouze o aktivity pořádané školou nebo školní družinou, ale i ostatními subjekty ve škole či mimo školu. Díky dobrovolnosti a zájmovému zaměření se může žák realizovat v činnostech, v nichž alespoň do určité míry vyniká, respektive které ho uspokojují. Nerozhoduje zde přitom pouze měřitelný výkon a kvalita provedení, jako je tomu často ve škole. Dítě si vedle reakcí okolí může volit také svoje subjektivní kritéria hodnocení, kdy jako pozitivní je např. už to, že je schopno určitou činnost vykonat. Důležitá je také zpětná vazba od vrstevníků. Zejména pro děti se specifickými poruchami učení nebo ADHD mohou být volnočasové aktivity zcela odlišným světem oproti škole.

5.3 Preventivní potenciál volnočasových aktivit při problémech v rodině

V předchozích kapitolách již bylo zmíněno, že rodina jako primární skupina má přirozeně největší formativní vliv na dítě. Jakýkoli významný nedostatek ve výchovném působení se proto ve větší či menší míře odráží na psychice dítěte a navenek se projevuje v jeho chování. Záškoláctví je jedním z významných signálů narušení funkcí rodiny.

V případech, že rodiče nevěnují dostatečnou pozornost rozvoji dítěte a nevytvářejí pro něj dostatečně podnětné prostředí, dochází zpravidla k opoždování vývoje, což má ve školním věku za následek školní neúspěšnost a špatné postavení žáka ve třídě, které

---

¹¹⁰ Srov. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*, s. 50–51.

může řešit záškoláctvím. Podobně je tomu i v případě, kdy rodiče nepovažují vzdělání svého dítěte za důležitou hodnotu a nevěnují se domácí přípravě na vyučování, ani pro ni nevytvářejí dostatečné časové či prostorové podmínky.¹¹¹ V této situaci mohou převzít částečně roli rodiny školská zařízení pro zájmové vzdělávání, zejména školní družiny, nebo další zařízení pro volný čas dětí. Ideální jsou v takovém případě dlouhodobé pravidelné aktivity v podobě klubové činnosti přiměřené věku dětí ve spojení s doučováním. Pro školní družiny je příprava na vyučování dokonce legislativně zakotvená.¹¹² Druhou stranou mince je, že k takové činnosti musí mít školní družina vytvořené podmínky. V situaci, kdy v praxi připadá na třicet dětí jedna vychovatelka a kdy se kříží činnost družiny s kroužky pořádanými školou, takže děti neustále odcházejí a přicházejí, je ale preventivní působení školní družiny téměř vyloučeno.

Opačným extrémem je přetěžování dětí ze strany rodičů, kteří si do svých dětí často projikují své nenaplněné životní cíle, nebo mimořádně nadaných rodičů, kteří od dětí automaticky očekávají stejné výkony, jaké podávali v dětství oni. Od těchto dětí je vyžadován výkon ve škole a v odpoledních hodinách jsou zahlceny aktivitami, které jim řídí jejich rodiče, a ve své podstatě tak nemají volný čas, osobní svobodu a v některých případech ani prostor na regeneraci. Přetížení dětí, únava, strach ze školní neúspěšnosti mohou být prvotním impulsem k záškoláctví.¹¹³ Preventivní možnosti volnočasových aktivit jsou v tomto případě poměrně omezené. Pokud pedagogický pracovník zjistí, že některé ze svěřených dětí se ocitlo v této situaci, je nejdůležitější poskytnout mu v rámci aktivit prostor pro odpočinek a snažit se ho zapojovat jen do takových činností, které nebudou jeho stav prohlubovat. Je také třeba s dítětem na toto téma komunikovat, případně se obrátit na rodiče. V případě zájmového vzdělávání jsou zákonní zástupci ze zákona povinni se na výzvu ředitele školského zařízení pro zájmové vzdělávání osobně dostavit k projednání záležitostí týkajících se dítěte.¹¹⁴

V kapitole o příčinách záškoláctví bylo zmíněno, že jedním z významných rizikových faktorů pro vznik záškoláctví je také rodina bez otcovského elementu.¹¹⁵ Tento handicap by mohl být částečně zmírněn mužskými vzory mezi pedagogy ve škole,

---

¹¹¹ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 331–332.

¹¹² *Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání*, § 8.

¹¹³ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 196–199.

¹¹⁴ *Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon*, § 22.

¹¹⁵ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*, s. 49–50.

nicméně zde dosud panuje výrazná feminizace.¹¹⁶ Výrazně lepší je v tomto směru situace v některých střediscích volného času, ale hlavně v neziskových organizacích nabízejících zájmové činnosti či ve sportovních oddílech. Navíc aktivity, které se ve volném čase realizují, mají blíže k běžnému životu a často mají dlouhodobější charakter s různými formami činnosti včetně pobytových akcí, táborové činnosti apod. V rámci takových aktivit je zejména pro chlapce snazší se se svým mužským vzorem identifikovat, případně s ním řešit některé problémy.

5.4 Preventivní potenciál volnočasových aktivit při problémech ve vrstevnických skupinách

Vliv vrstevníků na jedince postupně narůstá v průběhu vývoje. Vrstevnická skupina se stává skupinou referenční, ke které se dítě vztahuje a se kterou se identifikuje, a podle úrovně a kvality interakce s ní subjektivně posuzuje kvalitu svého života. Narušení této interakce a vzájemné konflikty v období puberty či adolescence bývají dětmi vnímány velmi intenzivně a mohou způsobovat až hlubokou frustraci. Pokud takový problém vznikne v rámci školní třídy, může mít vyčleněný žák tendenci řešit situaci záškoláctvím.¹¹⁷ Při primární i sekundární prevenci tohoto druhu rizikového chování se ve velké míře mohou uplatnit volnočasové aktivity. Jejich základním významem je v tomto směru zejména rozvoj osobnosti, pozitivní změna sebepojetí, rozvoj schopnosti sebehodnocení, nabytí adekvátního sebevědomí a možnost seberealizace.¹¹⁸ Jedná se tedy o nespécifickou prevenci, jejímž cílem je obecné posílení osobnosti dítěte, aby bylo schopno čelit sociálnímu tlaku vrstevníků, případně odolávat vlivu patologických vrstevnických skupin. V tomto smyslu hrají pozitivní roli vedle volnočasových aktivit organizovaných školou nebo školskými zařízeními v rámci zájmového vzdělávání a nestátních neziskových organizací nabízejících zájmové činnosti také nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Jedná se o sociální službu poskytovanou „*dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být*

---

¹¹⁶ Srov. BŮŽEK, A. O vyrušování žáků. *Vychovatel*, s. 27.

¹¹⁷ Srov. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 278.

¹¹⁸ Srov. HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkově pedagogické učení*, s. 60–67.

poskytována osobám anonymně.“¹¹⁹ Mezi zásadní výhody této sociální služby patří přístupnost, tzn. že se nevybírání žádný poplatek a zúčastňovat se tak mohou i děti ze sociálně slabých rodin, otevřenost, tzn. že děti mohou přicházet v rámci provozní doby kdykoli podle svých potřeb, a zajištění sociálního poradenství prostřednictvím graduovaných sociálních pracovníků, kteří mohou působit v rámci sekundární prevence rizikového chování. Nízkoprahová zařízení nabízejí dětem především bezpečí a pomáhají jim rozvíjet identitu na základě sociálních kontaktů a rolí, se kterými přicházejí do kontaktu, a zároveň jim nabízí pocit, že někam patří, popř. jim pomáhají objevit něco většího, než je on sám, něco, co jej přesahuje v sociálním či transcendentálním smyslu.¹²⁰

5.5 Preventivní potenciál volnočasových aktivit při problémech ve škole

Školní prostředí je tím, které má patrně největší vliv na to, zda se problémy konkrétního žáka rozvinou do podoby záškoláctví, či nikoli. Škola může být, respektive pedagogové mohou být jednak příčinou, a na druhé straně významným preventivním faktorem záškoláctví. Pokud si dítě přináší do školy problémy zvenčí, mohou to být právě pedagogové, kteří včas takový problém zaznamenají a pokusí se pomoci s jeho řešením. Pro to, jestli bude škola příčinou či preventivním faktorem záškoláctví, je rozhodující klima školy, zejména třídy. Klima „je školní mikrosociální prostředí“, respektive „specifická sociálněpsychologická proměnná,“¹²¹ která je ovlivněna řadou faktorů, jako je ekologie, prostředí, sociální systém, kultura apod. Celkové klima školy tak závisí mimo jiné i na nabídce volnočasových aktivit,¹²² která reaguje nejen na zvýrazněnou výchovnou funkci školy a na poptávku ze strany rodičů žáků, ale zejména na potřeby a zájmy dětí. Škola by se v ideálním případě měla stát „vzdělávacím a kulturně výchovným centrem obce“¹²³ a měla by „poskytovat co největší množství příležitostí, podnětů a lákadel v nejrozmanitějších oborech činnosti a poznávání, aby o nich žáci vůbec věděli, mohli se o ně zajímat a pak si (douce správně) vybrat. Škola je chápána jako chráněné místo, které poskytuje možnost si mnoho věcí zkusit nanečisto

---

¹¹⁹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 62.

¹²⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 42.

¹²¹ ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 565.

¹²² Tamtéž, s. 568–569.

¹²³ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*, s. 55.

a bez rizika.“¹²⁴ Díky tomu by se dále vzdálila od představy obávané autoritativní instituce směrem k otevřenému prostředí s neautoritativním přístupem a nedirektivním vedením, které dává prostor individualitě jedinců, napomáhá jejich seberozvoji, umožňuje objevovat, v čem jsou výjimeční, kde je skryt jejich talent, a tímto způsobem posiluje jejich zdravé sebevědomí, ale na druhé straně také podněcuje rozvoj pocitu sounáležitosti, tolerance, solidarity a vzájemné důvěry, a tím předchází vzniku negativních sociálních jevů, případně umožňuje jejich včasné odhalení.

Další z možností primární prevence záškoláctví jsou tzv. adaptační kurzy nebo adaptační pobyty. Tyto akce tvoří rozhraní mezi školním a volnočasovým prostředím. Jsou pořádány pro jednotlivou třídu či ročník. Impuls k jejich uskutečnění vychází převážně ze strany školy, neboť tvoří součást školního minimálního preventivního programu. Jejich organizace je však většinou svěřena externímu dodavateli, a to nejen z důvodu zjednodušení, ale zejména proto, aby se všichni účastníci mohli cítit po psychické stránce komfortně, aby nebyly vnášeny případné negativní emoce ze školního prostředí a aby žáci neměli pocit, že se jedná o povinnou formální akci pořádanou školou. Probíhat mohou i mimo prostředí školy, což může přinést významný pozitivní efekt zejména v případě, kdy je narušeno klima školy či třídy.

---

¹²⁴ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*, s. 55.

ZÁVĚR

Záškoláctví patří mezi nejčastěji se vyskytující poruchy chování u dětí, přesto je jeho závažnost v současnosti poněkud opomíjena. Argumentem pro toto tvrzení budiž nedostatek aktuální literatury, která by se danou problematikou zabývala, neexistence jasných a všeobecně platných závazných pravidel pro omlouvání žáků z vyučování a řešení absencí a také nevelké množství programů specifické prevence záškoláctví. Předložená práce proto je zaměřena na zmapování stávajících způsobů primární a sekundární prevence záškoláctví s cílem navrhnout možnosti využití preventivního potenciálu institucionalizovaných volnočasových aktivit.

Důležitým krokem k nalezení vhodného preventivního přístupu je vymezení příčin záškoláctví, které můžeme lokalizovat ve vnějších vlivech působících na dítě, jako jsou např. vliv primárních sociálních skupin, tj. rodiny či vrstevnických skupin, ale i prostředí školy a třídy. Tendence k záškoláctví však může pramenit také z vnitřních dispozic konkrétního dítěte. Pochopení skutečné motivace žáka k záškoláctví nám umožní aplikovat vhodný individuálně cílený preventivní postup. Ve spojení s dalšími informacemi či případy záškoláctví nám pak navíc může posloužit i jako podklad pro nastavení specificky orientované preventivní činnosti, nejčastěji v rámci školy.

Podobně jako je tomu u dalších poruch chování, můžeme přisoudit největší díl odpovědnosti za výchovu a zároveň nejširší a nejefektivnější možnosti prevence rodině. V poslední době však v souvislosti s velkými společenskými změnami narůstá v tomto směru vliv školy, a to ruku v ruce se zvětšující se délkou času, který v ní děti stráví. Tomuto trendu se snaží některé školy v rámci platné legislativy vyjít vstříc, a tak vedle tradičních funkcí učitele, třídního učitele, výchovného poradce a metodika prevence sociálně patologických jevů zřizují pozice školního psychologa a školního speciálního pedagoga.

Volný čas je plnohodnotnou sférou života. V současnosti jeho význam dále roste, a to nejen v kontextu zábavy a relaxace, ale zároveň ve smyslu pedagogického ovlivňování a prevence negativních projevů chování. Jeho potenciál ve směru předcházení záškoláctví však v současné době není příliš vyzdvihován, a tím méně

využíván. Stěžejní část práce je proto zaměřena na navržení způsobů využití volnočasových aktivit při preventivním působení. Z textu je patrné, že i tak specifickému a se školou spojenému jevu, jakým je záškoláctví, se dá předcházet v rámci volného času. Plně lze při tom využít zaměření na *sociální kontakt a citlivý a citový přístup*¹²⁵ a na budování vztahů mezi jednotlivými členy skupiny i mezi členy a vedoucími skupiny. Díky vztahům důvěry a bezpečí se spíše dítě obrátí s problémem na svého vedoucího, než na svého učitele ve škole, zvláště pak, když se jedná o problém, který má dítě v souvislosti se školou, ale i rodinou nebo skupinou vrstevníků. Z tohoto důvodu by neměl být potenciál preventivního působení ve volném čase opomíjen. I proto se může stát tato práce zdrojem inspirace v oblasti preventivního působení jak pro pedagogy volného času, tak pro pedagogické pracovníky ve školách.

---

¹²⁵ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 134.

Seznam literatury

Tištěné dokumenty

1. AUGER, M-T. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů*. Přel. L. Hučínová. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-907-0.
2. ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
3. ČEPIČKA, J. *Dětská psychiatrie pro speciální pedagogy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN neuvedeno.
4. ELLIOT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0182-0.
5. FISCHER, J. *Dětská psychiatrie pro mediky a lékaře*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963. ISBN neuvedeno.
6. FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Základy speciální pedagogiky*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2007. ISBN 978-80-7044-855-7.
7. HANUŠ, R.; CHYTILOVÁ, L. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2.
8. JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-7184-555-8.
9. KLÍMA, P.; KLÍMA, J. *Základy etopedie: Uvedení do etopedie, nárys vývoje a organizace péče*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN neuvedeno.
10. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
11. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

12. LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*. Hradec Králové: Kotva, 1994. ISBN 80-900254-3-9.
13. LAZAROVÁ, B. *První pomoc při řešení výchovných problémů: poradenské minimum pro učitele*. Praha: Strom, 1998. ISBN 80-86106-00-4.
14. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-93-8.
15. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
16. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.
17. MATOUŠEK, O. et al. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.
18. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
19. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Praha: NIDM, 2007. ISBN 978-80-86784-03-8.
20. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: UIV – Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
21. ONDRÁČEK, P. *Vyrušování, neposlušnost a odmítání spolupráce*. 2. dopl. a rozš. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-378-9.
22. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
23. PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 978-80-200-1499-3.
24. RENOTIÉROVÁ, M.; LUDÍKOVÁ, L. et al. *Speciální pedagogika*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1073-7.

25. TOUŠEK, Z. Volný čas jako prostor pro integraci osob se zdravotním postižením. In *Dilemata speciální pedagogiky*. Brno: MSD, 2007. s. 215–222. ISBN 978-80-7392-012-8.
26. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*. Most: Nakladatelství Hněvín, 2006. ISBN 80-86654-17-6.
27. VÁŽANKSÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Brno: Print – Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.
28. VESELÁ, R. *Právo pro vedoucí pracovníky škol a školských zařízení*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2009. ISBN 978-80-7314-178-3.
29. VÍTEK, K. *Výchovné poradenství a sociální patologie: určeno pro posluchače fakulty filozofie a pedagogiky*. Praha: SPN, 1989. ISBN neuvedeno.
30. VOJTÍK, V. et al. *Poruchy vývoje dětí a mladistvých a jejich projevy v rodině a ve škole: (Příručka pro pedagogy a rodiče)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-24650-8.
31. ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. 5. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-481-8.

Články v tištěných publikacích

1. BIELIKOVÁ, M. Záškoláctvo a jeho příčiny (výsledky prieskumu) – 2. část. *Vychovávateľ*, 2003, roč. 48, č. 9, s. 16–18.
2. BŮŽEK, A. O vyrušování žáků, jejich neposlušnosti a odmítání spolupráce ve vyučování a výchově. *Vychovávateľ*, 2002, roč. 47, č. 7, s. 26–30.
3. DLOUHÝ, P. Zajíci a vlčáci za školou. *Rodina a škola*, 2002, roč. 49, č. 11, s. 7.
4. HAVLÍK, J. Záškoláctví dnes – II. část. *Vychovávateľ*, 2006, roč. 52/53, č. 1, s. 17–18.
5. KRAUMULOVÁ, D. Výchova bez mantinelů vede za školou. *Rodina a škola*, 2002, roč. 49, č. 4, s. 6.
6. KRONTORÁDOVÁ, A. Nelamte hůl nad záškolákem. *Rodina a škola*, 2002, roč. 49, č. 3, s. 9.
7. PILAŘ, J. Problematika záškoláctví. *Prevence sociálně patologických jevů*, 2003, roč. 2, č. 3, s. 7–10.

8. VOCILKA, M. Vliv rodinného prostředí na záškoláctví. *Vychovatel*, 1999, roč. 42, č. 5/6, s. 31–33.

Elektronické zdroje

1. *Delaware Constitution*, Title 14, Chapter 27 School Attendance [online]. State of Delaware, posl. aktualizace 8. března 2011 [cit. 22. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://delcode.delaware.gov/title14/c027/sc02/index.shtml>>.
2. HANSEN ČECHOVÁ, B. *Proč si vybrat alternativní školu* [online]. Scio – Alternativní základní školy, 2010 [cit. 8. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.scio.cz/doskoly/temata/alternativy/procsiwybratalternativniskolu.asp?ac=686870740>>.
3. HARPER, D. *Truant, Hooky, Truancy* [online]. Etymology dictionary, 2010 [cit. 17. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.etymonline.com/index.php?search=truant&searchmode=none>>.
4. HRÁZSKÁ, J. *Alternativní školy* [online]. 2010 [cit. 8. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.alternativniskoly.cz/>>.
5. *Texas Education Code* [online]. Posl. aktualizace 11. srpna 2007 [cit. 24. března 2011]. Dostupné na WWW: <<http://law.onecle.com/texas/education/25.094.00.html>>.
6. Úřad vlády České republiky. *Základní pojmy z oblasti primární drogové prevence – souhrn* [online]. Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, 2003 [cit. 2. března 2011]. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/o_nas/evaluace/zakladni_pojmy_z_oblasti_primarni_drogove_prevence_souhrn>.

Legislativní dokumenty

1. *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*, v platném znění.
2. *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině*, v platném znění.
3. *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, v platném znění.
4. *Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích*, v platném znění.
5. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*, v platném znění.

6. *Vyhláška MŠMT ČR č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, v platném znění.*
7. *Vyhláška MŠMT ČR č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, v platném znění.*
8. *Vyhláška MŠMT ČR č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, v platném znění.*
9. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 10194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.*

Seznam příloh

Příloha I.

Instituce v systému prevence v resortu školství

Příloha II.

Metodický pokyn

Přílohy

Příloha I.

INSTITUCE V SYSTÉMU PREVENCE V RESORTU ŠKOLSTVÍ

Instituce, které se zabývají prevencí a to v rámci odboru školství, mládeže a tělovýchovy, máme několik. Podle prevence, na kterou se zaměřují, je můžeme rozdělit na instituce, které se zabývají primární prevencí a instituce, které se zabývají sekundární prevencí.

1. instituce působící v oblasti primární prevence

Na úrovni primární prevence je nejvyšší institucí MŠMT a další organizace, které jsou ministerstvem přímo řízené. Další instituce jsou zmíněny v odrážkách jako výčet možných institucí, které se zabývají prevencí na různých úrovních.

- Odbory školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech
- Základní, střední či speciální školy
- Školní družiny, školní kluby, domovy mládeže
- Střediska pro volný čas dětí a mládeže
- Pedagogicko-psychologické poradny a střediska výchovné péče
- Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.¹

Poslední bod se týká spíše sekundární prevence a více se mu budu věnovat v následující kapitole.

Primární a sekundární prevence se mnohdy prolíná a různá odborná pracoviště se zabývají oběma druhy prevencí, protože na sebe přímo navazují. Co se týče *Střediska výchovné péče*, poskytuje mimo sekundární prevence také tu primární. Nabízí možnosti konzultací, podává odborné informace a pomoc rodičům, pedagogickým pracovníkům na všech úrovních školy (předškolní instituce, škola a ostatní školská zařízení). Spolupracuje i s pedagogicko-psychologickou poradnou v místě působení, speciálně pedagogickými centry a s dalšími institucemi, které se podílejí na prevenci výskytu

---

¹ Srov. TYŠER, J. *Školní metodik prevence – soubor materiálů*, s. 52.

sociálně-patologických jevů. SVP se zabývá také zpracováváním plánu aktivit prevence negativních jevů u dětí a mládeže a následně koordinuje jejich realizaci. v neposlední řadě poskytuje metodickou pomoc školám a školským zařízením.²

Prostupující linií ve struktuře prevence je odborný pracovník MŠMT odboru speciálního vzdělávání a institucionální výchovy, dále krajský školský koordinátor prevence (tj. pracovník krajského úřadu), následně okresní metodik prevence (tj. pracovník školského poradenského zařízení) a na úrovni jednotlivých škol a školských zařízení je to školní metodik prevence.³ Vymezením jejich činnosti se zabývám v rámci jiných kapitol, zde je zmiňuji jen pro celistvý přehled k danému tématu.

2. Instituce působící v oblasti sekundární prevence

Koho tedy lze kontaktovat v případě, že se u dětí a mládeže objevují problémové jevy, zejména co se týče záškoláctví? v první řadě se kontaktuje *oddělení péče o dítě* (OPD) na příslušném obvodním či místním úřadě. Sociální pracovník (popř. kurátor pro mládež) může zprostředkovat kontakt na ostatní odborná zařízení, které pracují s dětmi s výchovnými problémy a doporučit ambulantní přístup k problému. *Ambulantní přístup* znamená, že není nutná hospitalizace dítěte. Dítě či mladistvý dochází do zařízení zpravidla s doprovodem rodičů a účastní se konzultací s odborníkem. v případě, že se jedná o závažnější či dlouhodobější problém, mohou pracovníci oddělení péče o dítě, v rámci svých kompetencí, vydat *předběžné opatření o umístění dítěte či dospívajícího do ústavní výchovy*. Pokud příslušný sociální pracovník vydá takové opatření, následuje umístění dítěte či mladistvého do *dětského diagnostického ústavu* (DDÚ) nebo do *diagnostického ústavu pro mládež* (DÚM). Rozdíl mezi umístěním jednotlivých dětí a mládeže je dán zejména jejich věkem. Do DDÚ jsou umísťovány děti do 15 let, do DÚM pak mladiství v rozmezí od 15 do 18 let. Do těchto typů ústavní výchovy mohou být přijati klienti na diagnostický pobyt v rozmezí dvou měsíců. Umístění do ústavní výchovy je možné na základě předběžného opatření ze strany oddělení péče o dítě nebo z vlastního rozhodnutí a žádosti rodičů. Po skončení hospitalizace se klient vrací do rodiny popř. ambulantní péče v příslušném odborném pracovišti. Opačná situace může nastat v případě, že průběh hospitalizace neprobíhal žádoucím způsobem. Za těchto okolností je podán návrh na *soudní nařízení ústavní výchovy* a klient je převzat do *Výchovného ústavu pro mládež* (VÚM). Soud určí, na jak dlouhé období bude klient

---

² Srov. FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Základy speciální pedagogiky*, s. 133–134.

³ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 197.

v tomto zařízení pobývat. Maximální délka pobytu je stanovena do 18 let, případně do 19 let. Do této doby má mladistvý dostatečnou příležitost k vyučení a složení zkoušek. Rodiče, kteří si nepřejí, aby bylo jejich dítě umístěno do některého typu z předchozích institucí mohou sami vyhledat ambulantní zařízení specializované na výchovné problémy.⁴

Dalšími zařízeními, které na poskytuje všeobecnou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc, jsou *středisku výchovné péče* (SVP). Zaměřují se na klienty, u kterých hrozí nebezpečí či už se projevují určité poruchy chování či negativní jevy v jejich sociální vývoji a zároveň soustřeďují svoji práci i na osoby právě propuštěné z ústavní výchovy a zabývají se jejich znovu začleněním do společnosti. Jedná se tedy o eliminaci či zmírnění již vzniklých poruch chování. Zároveň přístup zahrnuje prevenci vzniku dalších těžších poruch chování, pokud v průběhu už nebyla nařízena ústavní či ochranná výchova. Na základě žádosti rodičů (popř. jiných osob odpovědných za výchovu) SVP poskytuje také preventivní výchovnou péči v rámci ambulantního, celodenního či internátního přístupu.⁵

V Olomouci se mohou rodiče obrátit např. na *Středisko Sociální prevence* (SSP), kde je k dispozici odborník, etoped, zabývající se problémy dětí a mládeže. Rodiče, pokud přijdou ze svého rozhodnutí, mohou využít ambulantní péče a na základě dohody s pracovníkem stanovit četnost schůzek, vhodný přístup, kdo se bude sezení účastnit, atd. v případě, že mají rodiče zájem využít hospitalizace, je to možné v rozsahu dvou měsíců. Pokud ovšem rodiče nepřijdou ze svého rozhodnutí, ale na základě rozhodnutí soudu, nemají již na výběr a soud zpravidla stanoví způsob a délku vhodné práce s dítětem či mladistvým.

---

⁴ Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Práce s rizikovou mládeží*, s. 47.

⁵ Srov. FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Základy speciální pedagogiky*, s. 132.

Příloha II.

METODICKÝ POKYN

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Čj.: 10 194/2002-14

v Praze dne 11. března 2002

Metodický pokyn

k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy doporučuje v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, následující jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a při prevenci a postihu záškoláctví v základních a středních školách:

Čl. I

Prevence záškoláctví

- (1) Dobu a způsob uvolnění žáka ze školního vyučování stanoví školní řád¹. v případě podezření z nevěrohodnosti dokladu potvrzujícího důvod nepřítomnosti žáka, se může ředitel školy v dané věci obrátit na zákonného zástupce nezletilého žáka, nebo požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán.
- (2) Školní docházku (omluvenou a neomluvenou nepřítomnost) žáků své třídy eviduje třídní učitel.
- (3) Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence ve spolupráci s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.
Součástí prevence je:
  - a) pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků,
  - b) součinnost se zákonnými zástupci,
  - c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření,
  - d) výchovné pohovory s žáky,
  - e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko psychologického poradenství,
  - f) konání výchovných komisí ve škole
  - g) spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.

Čl. II

Způsob omlouvání nepřítomnosti, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů

- (1) Nepřítomnost nezletilého žáka základní a střední školy ve škole omlouvá v souladu s platnými právními předpisy zákonný zástupce žáka (popřípadě vychovatel domova

---

¹ § 3 odst. 8 a 9 vyhlášky č. 291/1991 Sb., o základní škole, ve znění pozdějších předpisů.

mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže); zletilý žák omlouvá svou nepřítomnost sám.

- (2) Základní a střední škola může požadovat, pokud to považuje za nezbytné, doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, resp. praktickým lékařem pro děti a dorost, a to pouze jako součást omluvenky vystavené zákonným zástupcem nezletilého žáka (popřípadě vychovatelem domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže) nebo omluvenky vystavené zletilým žákem, a to pouze v případě, že nepřítomnost žáka ve škole přesáhne tři dny školního vyučování.
- (3) Na dobu nepřítomnosti žáka ve škole, která předchází návštěvě žáka u ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, není tento lékař oprávněn vydat potvrzení o nemoci, neboť zpětně nelze jednoznačně a zodpovědně posoudit zdravotní stav žáka.
- (4) Ve zcela výjimečných, individuálně stanovených případech (především v případě časté nepřítomnosti žáka nasvědčující zanedbávání školní docházky) může škola požadovat jako součást omluvenky potvrzení ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, o nemoci žáka i v případě nepřítomnosti, která nedosahuje délky uvedené v odstavci 2.
- (5) Školy a zdravotnická zařízení, tedy i praktičtí lékaři pro děti a dorost, jsou v souladu s § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, povinni oznamovat orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že se v konkrétních případech jedná o děti, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje (o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku; o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají apod.).
- (6) O neomluvené i zvýšené omluvené nepřítomnosti informuje třídní učitel výchovného poradce, který tyto údaje vyhodnocuje. Při zvýšené omluvené nepřítomnosti ověřuje její věrohodnost. Neomluvenou nepřítomnost do součtu 10 vyučovacích hodin řeší se zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem třídní učitel formou pohovoru, na který je zákonný zástupce nebo zletilý žák pozván doporučeným dopisem. Projedná důvod nepřítomnosti žáka a způsob omlouvání jeho nepřítomnosti a upozorní na povinnost stanovenou zákonem. Seznámí zákonného zástupce nebo zletilého žáka s možnými důsledky v případě nárůstu neomluvené nepřítomnosti. Provede zápis z pohovoru (doporučený vzor - příloha č.1), do něhož uvede způsob nápravy dohodnutý se zákonným zástupcem nebo zletilým žákem. Zákonný zástupce nebo zletilý žák zápis podepíše a obdrží kopii zápisu. Případné odmítnutí podpisu nebo převzetí zápisu zákonným zástupcem nebo zletilým žákem se do zápisu zaznamená.
- (7) Během období, kdy škola vyhodnocuje neomluvenou nepřítomnost, může ředitel školy v zájmu zjištění pravé příčiny záškoláctví žáka a jejího odstranění požádat o spolupráci odborníky z oblasti pedagogicko-psychologického poradenství, popř. orgány sociálně-právní ochrany dětí².
- (8) Při počtu neomluvených hodin nad 10 hodin svolává ředitel školy školní výchovnou komisi, které se dle závažnosti a charakteru nepřítomnosti žáka účastní: ředitel školy,

---

² § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

zákonny zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, popř. další odborníci a zástupce rady školy, pokud byla zřízena.

- (9) Pozvání zákonných zástupců na jednání školní výchovné komise se provádí doporučeným dopisem. o průběhu a závěrech jednání školní výchovné komise se provede zápis, který zúčastněné osoby podepíší (doporučený vzor - příloha č.2). Případná neúčast nebo odmítnutí podpisu zákonnými zástupci se v zápisu zaznamená. Každý účastník jednání obdrží kopii zápisu.
- (10) V případě, že neomluvená nepřítomnost žáka přesáhne 25 hodin, ředitel školy zašle bezodkladně oznámení o pokračujícím záškoláctví (doporučený vzor - příloha č.3) s náležitou dokumentací příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřenému obecnímu úřadu. Tato ohlašovací povinnost vychází z platné právní úpravy³.
- (11) V případě opakovaného záškoláctví v průběhu školního roku, pokud již byli zákonní zástupci pravomocným rozhodnutím správního orgánu postiženi pro přestupek podle ustanovení zákona⁴, je třeba postoupit v pořadí již druhé hlášení o zanedbání školní docházky Policii ČR, kde bude případ řešen jako trestní oznámení pro podezření spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže⁵. Kopie hlášení o zanedbání školní docházky bude zaslána příslušnému okresnímu úřadu nebo pověřenému obecnímu úřadu.

Čl. III **Závěrečné ustanovení**

- (1) Ustanovení čl. II odst. 1 až 5 jsou stanoveny v dohodě se Sdružením praktických lékařů pro děti a dorost České republiky.
- (2) Metodický pokyn nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Mgr. Eduard Zeman
ministr školství, mládeže a tělovýchovy

---

³ §10 odst. 4 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Čl. 13 odst. 13 Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení č.j. 14269/2001-26.

⁴ § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

⁵ § 167, § 168 a § 217 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů.
§ 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Doporučený vzor záznamu o pohovoru o neomluvené nepřítomnosti žáka

**Záznam o pohovoru
o neomluvené nepřítomnosti žáka**

Jméno žáka /žákyně:	
Datum narození:	
Bydliště:	
Škola – třída – ročník:	

Zákonní zástupci žáka navštívili školu: na vyzvání   z vlastního zájmu

Účastníci pohovoru (jméno a prac. zařazení):

Stanovisko výchovného poradce:

Zápis z pohovoru:

Závěry pohovoru, doporučení, dohodnutý další postup:

**S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry pohovoru.
V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky
spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.**

Datum:

Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy:

Podpis třídního učitele / učitelky:

Doporučený vzor zápisu z výchovné komise

**Zápis z výchovné komise
k řešení neomluvené nepřítomnosti žáka**

Jméno žáka /žákyně:	
Datum narození:	
Bydliště:	
Škola – třída - ročník:	

Účastníci jednání: zákonní zástupci žáka

třídní učitel
výchovný poradce
vedení školy
kurátor sociálně-právní ochrany dětí
školní metodik protidrogové prevence
zástupce rady školy
ostatní

Předmět jednání:

Výchovná opatření:

Zapsal/a/:

S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry tohoto jednání.

V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.

Datum:

Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy:

Podpis ředitele / ředitelky školy:

Přestupková komise obce či městské části v

OZNÁMENÍ O ZANEDBÁNÍ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Žák/žákyně:	Bydliště:
R.Č.: Ročník:	
Rok školní docházky:	
Počet zameškaných hodin celkem:	Dítě je ve výchově:
Z toho neomluveno:	1) zákon. zástupců: a) obou rodičů
Jedná se o záškoláctví: a) jednorázové	b) pouze otce
b) opakované	c) pouze matky
	2) ostatní:
Zákonný zástupce:	Bydliště/sídlo:
Zaměstnavatel:	
Zákonný zástupce:	Bydliště/sídlo:
Zaměstnavatel:	

Opatření k řešení záškoláctví přijatá školou:

- 1/ Ve věci neomluvené absence byli dne.....zákonní zástupci žáka písemně pozváni k návštěvě školy.
- 2/ Pohovor se zákonnými zástupci žáka se konal dne .....
- 3/ Ve spolupráci třídního učitele s lékařem byla ověřena fakta (věrohodnost omluvenky, porušování léčebného řádu apod.).
- 4/ Výchovným poradcem bylo zpracováno vyjádření k případu záškoláctví.
- 5/ Vzhledem k pokračujícímu záškoláctví žáka byli dne.....zákonní zástupci písemně pozváni do školy na jednání výchovné komise.
- 6/ Jednání výchovné komise se konalo dne .....
- 7/ Záškoláctví přesáhlo (25)..... neomluvených hodin a pokračuje. Oznamuje se jako přestupek na Školskou přestupkovou komisi .....

Poznámka:

Datum   třídní učitel/učitelka   ředitel/ředitelka   razítko školy

Přílohy: podklady k jednání Školské přestupkové komise

1. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka k návštěvě školy
2. Kopie zápisu z pohovoru se zákonnými zástupci žáka
3. Písemné vyjádření výchovného poradce
4. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka na jednání výchovné komise
5. Kopie zápisu z jednání výchovné komise

Abstrakt

KRÁČMAROVÁ, M. *Prevence záškoláctví na druhém stupni základních škol*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Z. Toušek.

Klíčová slova: záškoláctví, vnější příčiny, vnitřní příčiny, prevence ve volném čase, prevence v rodině, prevence ve škole, učitel, školní metodik prevence sociálně patologických jevů, výchovný poradce, školní psycholog, speciální pedagog

Bakalářská práce s názvem „Prevence záškoláctví na druhém stupni základních škol“ se zabývá tematikou záškoláctví zejména v souvislosti s preventivním působením. Cílem práce je zmapování možností primární a sekundární prevence a navrhnout, jak při ní mohou být využity volnočasové aktivity. Úvodní kapitoly se věnují vymezení pojmu a charakteristikou záškoláctví. Součástí je i definování vnějších a vnitřních příčin záškoláctví, jako důležitá část pochopení vhodného preventivního přístupu. Následující kapitoly navazují na příčiny záškoláctví a nabízí různé varianty prevence ve škole a v rodině. Téma je uzavřeno kapitolou propojující problematiku záškoláctví s nabídkou alternativ preventivního působení v rámci institucionalizovaných volnočasových aktivit.

Abstract

Truancy Prevention in Secondary Schools

Key words: truancy, external causes, internal causes, prevention in leisure time, prevention in family, prevention in school, teacher, school methodologist of prevention of social pathologic phenomena, advisor of education, school psychologist, a special educational needs teacher

The bachelor thesis called „Truancy Prevention in Secondary Schools” deals with truancy especially in the context of prevention. The main goal of my work is a description of possibilities of primary and secondary prevention and a suggestion of how to use leisure activities for truancy prevention. The introductory chapters are focused on definition and characteristics of truancy. There is also a description of external and internal causes of truancy as an important part of understanding of a suitable prevention approach. The successive chapters follow up the causes of truancy and offer various ways of prevention in school and in family. The theme concludes in a chapter connecting truancy with an offer of prevention alternatives within the framework of leisure activities.